

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

CYRILOMETODĚJSKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA

Katedra křesťanské sociální práce

Mezinárodní humanitární a sociální práce

Bc. Veronika Vojáčková

Důsledky vystěhovalectví v zemích původu migrantů.

Případová studie Moldavsko

Diplomová práce

Vedoucí práce: Mgr. et Mgr. Agnieszka Zogata Kusz, Ph.D.

2015

Prohlášení

„Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně a pouze za použití uvedených pramenů a literatury.“

V Olomouci dne

Podpis

Touto cestou bych chtěla poděkovat vedoucí své diplomové práce paní Mgr. et Mgr. Agnieszce Zogatě Kusz, Ph.D. za odborné vedení, užitečné komentáře a vstřícný, trpělivý přístup při vedení této práce.

Obsah

Úvod	6
1. Prezentace současného stavu poznání	8
1.1 Autoři monografií zabývající se migrací i jejími dopady	8
1.2 Odborné články a studie vztahující se k tématu	9
1.3 Instituce	9
1.4 Dílčí závěr prezentace současného stavu poznání	10
2. Prezentace cílů a užitých metod sběru dat	11
2.1 Cíle a výzkumné otázky	11
Výzkumné otázky	11
2.2 Metodika	11
2.2.1 Studium dokumentů a sekundární analýza	12
2.2.2 Případová studie	12
3. Pojmové vymezení	14
3.1 Migrace	14
3.2 Migrant	19
3.3 Řízení migrace	20
4. Efekty migrace	23
4.1 Dopady vzhledem k rodinnému statusu migranta a trvání migrace	24
4.2 Demografické efekty	25
4.3 Ekonomické efekty	27
4.3.1 Remittance	27
4.3.2 Zpětná migrace	31
4.3.3 Nezaměstnanost a vyrovnávání mezd	32
4.3.4 Odliv mozků	32
4.3.5 Vzdělání	34
4.4 Politické efekty	35
4.5 Genderové efekty	36
4.6 Sociální efekty	37
5. Reakce institucí na dopady migrace	42
5.1 Veřejný sektor	43
5.2 Mezinárodní pomoc a nestátní neziskový sektor	43
5.2.1 Mezinárodní organizace	44
5.2.2 Nestátní neziskový sektor	48
6. Případová studie: Moldavsko	50

6.1 Základní údaje o Moldavské republice.....	50
6.2 Migrace v Moldavsku.....	50
6.3 Efekty migrace v Moldavsku.....	51
6.3.1 Dopady vzhledem k rodinnému statusu migranta a trvání migrace	52
6.3.2 Demografické efekty	52
6.3.3 Ekonomické efekty	54
6.3.4 Politické efekty	56
6.3.5 Genderové efekty.....	57
6.3.6 Sociální efekty	58
6.4 Reakce institucí na dopady migrace v Moldavsku	59
6.4.1 Veřejný sektor	59
6.4.2 Mezinárodní pomoc a nestátní neziskový sektor.....	61
Závěr.....	67
Seznam použitých zkratk	69
Seznam literatury.....	71

Úvod

Migrace je globálním fenoménem a přináší s sebou řadu důsledků, které se týkají stále více zemí. Důsledky migrace jsou však brány v potaz převážně v přijímacích zemích a téma dopadů migrace v těch vysílacích je tak mnohdy opomíjeno. Efekty vystěhovalectví však mohou mít značné dopady jak na státy jako celek, tak na společnost v daných zemích či na konkrétní jedince. Toto téma skýtá výzvy pro jednotlivé instituce, vstupující do řízení migrace a jejich dopadů.

Cílem této práce je zjištění efektů vystěhovalectví v zemi původu a toho, jak je na tyto dopady reagováno veřejným a neziskovým sektorem. Tyto aspekty budou podrobněji analyzovány v případové studii o Moldavsku. V případě neziskového sektoru v Moldavsku budou akcentovány reakce v rámci sociální práce, což je položeno jako dílčí výzkumná otázka.

Práce je členěna do šesti hlavních kapitol. První kapitola přibližuje současný stav poznání k tématu práce a představuje typy zdrojů, které byly přínosné k jeho zpracování, a to i s příklady některých z nich. Druhá kapitola pak přibližuje cíle práce a jednotlivé výzkumné otázky, na což navazuje popis užitých metod sběru dat. Přibližuje užití zvolených kvalitativních metod, konkrétně sekundární analýzu a teoretickou případovou studii.

Třetí kapitola vymezuje základní koncepce vztahující se k tématu práce, což jsou v prvé řadě migrace, migrant a diaspora, které prostupují celou práci. Z důvodu srozumitelného uchopení tématu není opomenuto stručné teoretické ukotvení migrace, jež mimo jiné upřesňuje příčiny tohoto jevu, což se jeví jako podstatné pro porozumění důsledků. V poslední části je přiblížena také koncepce řízení migrace, která souvisí s reakcemi jednotlivých sektorů na jev migrace a jeho důsledky ve vysílacích zemích.

Čtvrtá kapitola již přibližuje konkrétní důsledky migrace a dotýká se cílů této práce. V této části jsou popsány jednotlivé efekty vystěhovalectví, jež vzešly z analyzovaných zdrojů. Efekty jsou pro přehlednost členěny do jednotlivých kategorií, jako ekonomické, politické, sociální a další.

Následující, tedy pátá kapitola, představuje jednotlivé instituce zabývající se řízením migrace a jejími dopady. Vzhledem k návaznosti na cíl této práce se danému tématu podrobněji věnuje poslední, šestá kapitola. Jedná se o případovou studii o důsledcích vystěhovalectví v Moldavsku, v níž jsou analyzovány reakce jednotlivých sektorů na jev migrace, ale také znázorněny konkrétní dopady vystěhovalectví v dané zemi.

1. Prezentace současného stavu poznání

Současné poznatky vztahující se k tématu této diplomové práce a z nichž bylo možno čerpat, lze vyhledat a diferencovat dle několika dílčích zdrojů. Byly použity především informace zabývající se migrací a důsledky z tohoto fenoménu vyplývající. Na toto téma se vztahuje celá řada zdrojů, jak už v tištěné, tak elektronické podobě. V následujícím textu budou představeny některé odborné publikace či články jistých periodik, subjekty poskytující statistická data, oficiální vládní servery či webové stránky jistých organizací, jež se zabývají otázkami migrace, které byly přínosné pro téma této práce.

Obecně je odborných materiálů týkajících se tématu migrace poměrně rozsáhlé množství, proto budou v této kapitole uvedeny především nejvíce využívané zdroje, jež se nejvíce vztahují k předmětu této práce, tedy uchopují do jisté míry i možné dopady migrace. Následující představené zdroje byly nejen nápomocné k dosažení cílů práce, ale byly také využívány nejvíce nebo se jevíly jako nejvíce přínosné vzhledem k tématu práce.

1.1 Autoři monografií zabývající se migrací i jejími dopady

Autoři, kteří se ve svých odborných publikacích zabývají dopady migrace na zemi původů migrantů, by mohli být rozděleni na dvě hlavní kategorie. Ta první se obvykle specializuje na jisté konkrétní dopady migrace, načež druhá kategorie se zpravidla tématem migrace zaobírá obecněji a o důsledcích se zmiňuje v konkrétních kapitolách monografií, případně průběžně v textu publikace. Jako příklad spadající do první kategorie lze uvést dílo *Emigration, Brain Drain and Development* od Arno Tannera (2005). Publikace se zabývá konkrétně efektem tzv. odlivu mozků, jež je jedním z efektů vystěhovalectví, a toto téma tvoří ústřední bod publikace.

Co se týče kategorie, jež se dopady migrace zabývá nepřímo, v tomto směru může být zmíněno např. dílo od Colliera (2013) *Exodus: How Migration is Changing Our World*. Autor v této monografii představuje fenomén migrace z několika perspektiv, a to z úhlu migrantů samotných, dále přijímacích společností a následně těch, kteří byli zanecháni v zemi původu. Zmiňovány jsou také efekty migrace.

Z tohoto rozdělení vyplývá, že tvůrci zřídka aspirují na zkoumání dopadů vystěhovalectví komplexně. Výjimkou se jeví publikace *Emigration and Its Effects on the Sending Country* od

autorky Beth J. Asch (1994), která se jako jediná z nalezených a užitých publikací soustředí primárně na dopady migrace ve vysílacích zemích. Toto dílo usiluje o komplexnější zachycení možných efektů migrace, ovšem vzhledem k datu vydání (1994) již poznatky nejsou plně aktuální.

1.2 Odborné články a studie vztahující se k tématu

Článků, jež se týkají tématu migrace a jež jsou vydávány obvykle v rámci odborných periodik či v akademických kruzích, je kvantum a bylo tedy nutné tyto zdroje více diferencovat, a to převážně dle hodnoty obsahu k tématu, tj. v jakém směru se tyto články zabývaly dopady migrace a lokací těchto dopadů, nakořik byly informace v nich obsažené vhodné k analýze pro uchopení a vypracování tématu této diplomové práce.

V této práci jsou citovány převážně články tematicky se zabývající dopady migrace, které tak byly významným zdrojem informací vzhledem k tématu práce. Jako příklad může být uveden článek *Migrant Remittances* od Yanga (2011) z periodika *Journal of Economic Perspectives*, soustředící se na ekonomické dopady příjmů z migrace. Podnětný náhled na sociální důsledky migrace zobrazuje také článek z periodika *Journal of Comparative Family Studies* od autorů Nesteruk a Markse (2009), s titulem *Grandparents Across the Ocean: Eastern European Immigrants' Struggle to Maintain Intergenerational Relationship*.

Analyzovány byly také studie s obsahem relevantních informací podložených kvalitativními či kvantitativními výzkumy, které se jevíly vhodnými k rozboru k tématu této diplomové práce. Přínosným zdrojem vztahujícím se migraci byla např. studie *Recent Developments in International Migration Movements and Policies* (OECD, 2013).

1.3 Instituce

Převážně skřze internetový prostor publikují určité instituce množství informací, které se jevíly jako přínosné pro zpracování této diplomové práce. Z jejich webových stránek byly analyzovány zdroje týkající se převážně migrace a jejích dopadů v rámci Moldavska a tento typ informací byl také využit pro dohledání relevantních statistických údajů. Čerpáno bylo převážně z internetových stránek IOM (Mezinárodní organizace pro migraci), WB (Světová

banka), OECD (Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj), moldavských neziskových organizací zabývajících se dopady migrace, vládních webů či statistických úřadů.

1.4 Dílčí závěr prezentace současného stavu poznání

Všechny výše zmiňované typy zdrojů, tedy odborné publikace, články, studie či informace z internetových webů, byly přínosné pro téma této diplomové práce, neboť byly klíčovým prvkem pro zodpovězení výzkumných otázek této práce, a tedy i ke zpracování tématu Důsledky vystěholectví v zemích původu migrantů, případovou studii Moldavska.

2. Prezentace cílů a užitých metod sběru dat

Cílem této práce je nalézt a analyzovat odpovědi na níže uvedené výzkumné otázky a prostřednictvím těchto informací dosáhnout stanoviska k hlavnímu výzkumnému problému. Je předpokladem, že jasné formulování cíle a dílčích výzkumných otázek je klíčovým faktorem pro úspěšnou analýzu tématu této práce.

2.1 Cíle a výzkumné otázky

Elementárním cílem této práce je zjištění efektů vystěhovalectví v zemích původu a toho, jak je na tyto dopady reagováno veřejným a neziskovým sektorem, konkrétně pak ve státu Moldavsko.

Výzkumné otázky

Naplnění cíle této práce bude nápomocno několik dalších výzkumných otázek, které jsou koncipovány takovým způsobem, aby byly v kontextu s hlavní výzkumnou otázkou, tedy s cílem práce. Týkají se charakteristiky důsledků migrace, reakcí veřejného a neziskového sektoru. Dílčí výzkumné otázky znázorňuje následující tabulka.

Tabulka č.1: Dílčí výzkumné otázky

Dopady vystěhovalectví	Jaké jsou dopady vystěhovalectví? Lze efekty vystěhovalectví více specifikovat?
Reakce veřejného a neziskového sektoru	Reagují na efekty migrace veřejný a neziskový sektor? Jakým způsobem je na dopady migrace reagováno těmito sektory?
Sociální práce	Reaguje sociální práce na důsledky migrace v rámci neziskového sektoru?

2.2 Metodika

Tato diplomová práce má, co se týče metodického postupu, teoretickou formu. Jako užití metody byly zvoleny převážně sekundární analýza dokumentů a teoretická případová studie. Původně bylo zvažováno hlubší výzkumné šetření, ale omezení ve výzkumu bylo způsobeno

nemožností reálného přístupu k možným respondentům, proto je primární metodou v této práci analýza sekundárních zdrojů, tudíž rozbor takových zdrojů, které nevznikly za účelem této práce. Jedná se tedy o metody, které spadají do kvalitativního přístupu k výzkumu, kdy analýza dokumentů a textu umožňuje teoretické porozumění (Hendl, 2005, s. 50).

Tento druh výzkumu může být specifikován také jako tzv. nevtíravý výzkum. Dle Babbie (2010) jde o způsob výzkumu, který nevyžaduje, aby výzkumník přímo zasahoval do výzkumného kontextu. Výzkumník není při sběru dat v interakci se subjektem výzkumu, a tudíž svou přítomností neovlivňuje průběh výzkumu. Nemůže tedy dojít k chybnému ovlivnění šetření ze strany respondentů či od výzkumníka, což se při výzkumném bádání může často přihodit. Sekundární analýza dokumentů a existujících statistik jsou jednou z metod sběru dat vztahujících se k tomuto typu výzkumu.

2.2.1 Studium dokumentů a sekundární analýza

Pro sběr dat k tématu bylo využito převážně dokumentů, které lze dle Dismana (2008, s. 166) pojmut jako široké spektrum hmotných záznamů lidské činnosti a jež nevznikly za účelem bádání k této práci. Nejčastěji jsou analyzovány psané záznamy.

Sekundární analýza je výzkumná metoda, která pracuje s daty, jež byla předtím shromážděna jinou osobou a za jiným účelem. Primární podmínkou je nová interpretace a hodnocení analyzovaných dat. Je nutné brát v potaz, že analyzovaná data mohou být zkreslená.

Sekundárně mohou být analyzovány údaje povahy kvantitativní i kvalitativní. Tímto způsobem bylo přistoupeno k sekundární analýze údajů také v této práci. Byly analyzovány jak monografie, články, případové studie, tak i kvantitativní výzkumy, či oficiální statistické informace. Jedná se o data vypracovaná jinými badateli nebo různými institucemi.

2.2.2 Případová studie

Případová studie bývá obvykle zaměřena na jistou primární skutečnost, která je zkoumána a pomáhá porozumět komplexním sociálním fenoménům. Jan Hendl (2005, podle Stake, 1995,

s. 105) definuje případovou studii jako úsilí o porozumění určitému sociálnímu objektu v jeho specifčnosti a komplexitě, přičemž tento sociální objekt je chápán jako ohraničený systém, v rámci sociálních mezí. Jedná se o porozumění případu dle důležitých okolností.

Případové studie mohou být pojaty různě, v rámci této práce se jako vhodné uchopení metody jeví např. vymezení dle autorky Helen Simons, která případovou studii zmiňuje jako:

„Hlubkové prozkoumání z rozmanitých perspektiv složitosti a komplexity konkrétního projektu, politiky, instituce nebo systému v kontextu reality...Primárním účelem je přinesení hlubokého porozumění určitému tématu, programu, politice, instituci nebo systému, aby generovaly poznání a/nebo formovaly vývoj politik, odborné postupy a občanskou nebo společenskou činnost.“ (Simons, 2009, s.21)

V případě této práce jsou zkoumanou skutečností důsledky vystěhovalectví, a to konkrétně ve státě Moldavsko. Jedná se tedy o zjišťování určitých jevů působících na konkrétní sociální jednotku, jíž je v této situaci organizovaná, politicky jednotná společnost nacházející se na určitém území, tedy stát (Velký sociologický slovník, 1996, s. 1218).

Pro sběr dat k případové studii byly použity převážně kvalitativní metody, a to analýza údajů z monografických dokumentů, článků, ale také zdrojů internetových, kde byly dostupné rozličné statistiky vztahující se k případu, úřední dokumenty a další. Jedná se tedy o teoretickou případovou studii.¹

¹ Výběr zdrojů pro analýzu k tématu diplomové práce je objasněn v kapitole *1.Prezentace současného stavu poznání*

3. Pojmové vymezení

V této kapitole jsou především definovány a objasněny základní, ale také zásadní koncepce vztahující se k tématu práce. Takové vymezení se jeví být jako podstatné, neboť na různé koncepce mohou být aplikovány více či méně odlišné definice, a proto jisté pojmy mohou být vnímány rozdílně. V následujícím textu je proto vymezeno, jak jsou jednotlivé termíny pojaty v této práci, jak s nimi bylo pracováno a proč byly použity. Koncepty jsou definovány tak, jak jsou vnímány v souvislosti s tématem.

Část kapitoly se také zabývá teoretickým zakotvením jevu migrace, což je nezbytné pro uchopení a porozumění tématu této práce, neboť mimo jiné souvisí s příčinami migrace, což je také důležité pro pochopení důsledků tohoto jevu.

Závěr kapitoly je zaměřen na řízení migrace. Porozumění tomuto systému napomůže naplnění cílů práce, neboť jednou z výzkumných otázek je jakým způsobem veřejný i neziskový sektor reagují na dopady migrace, což s řízením migrace neoddělitelně souvisí. Bude poukázáno na skutečnost, že management migrace je s důsledky vystěhovalectví propojen, neboť na ně reaguje či dokonce se jisté důsledky pokouší generovat.

3.1 Migrace

Migrace je primárním pojmem vztahujícím se k tématu této práce, která se zabývá jistými důsledky tohoto fenoménu. Migrace znamená doslova stěhování či mobilitu a má rozličné podoby. Jedná se o různorodý, mnohostranný jev, který lidstvo provází od samého prvopočátku jeho bytí. Cílem této práce však není vylíčit historii tohoto úkazu, a proto je součástí námětu tohoto textu spíše současná podoba migrace a její důsledky pro soudobou společnost.

Jak již bylo naznačeno, k pojmu migrace se vztahuje řada vymezení. Dle jedné ze současných definic se jedná o „pohyb osoby nebo skupiny osob, a to buď přes mezinárodní hranice, nebo v rámci jednoho státu. Je to pohyb obyvatel, zahrnující jakýkoli druh pohybu osob, bez ohledu na jeho délku, složení a příčiny; zahrnuje migraci uprchlíků, vysídlených osob,

ekonomických migrantů a osob pohybujících se pro jiné účely, včetně sloučení rodiny.“ (IOM, 2011)

Co se týče dalších aspektů, migrace je z časového hlediska jevem dočasným či trvalým, z příčin dobrovolných i nucených a z hlediska prostorového úseku se jedná o mobilitu osob vnitrostátní, tedy uvnitř státu, či mezinárodní, tj. vně hranice státu. Migrace se dále dělí na imigraci, což znamená přistěhovalectví, nebo emigraci, jinak synonymem vystěhovalectví. S ohledem na naplnění cílů této práce se autorka zabývala především studiem vystěhovalectví, které je aktem opuštění země s cílem usadit se v jiné. Jedná se tedy o mezinárodní typ migrace, ať již dočasného či trvalého typu (IOM, 2011). Jak bylo zjištěno, zmíněné skutečnosti posléze mohou ovlivnit důsledky migrace, kterými se tato práce primárně zabývá.²

Současné teorie mezinárodní migrace

Dle Masseye a kol. (2005) se mezi současnými teoriemi, zabývajícími se mezinárodní migrací, nevyskytuje žádná, která by byla badateli široce uznávána jako ta, jež primárně odpovídá na vznik a přetrvávání tohoto fenoménu (Massey, Arango, Hugo, Kouaouci, Pellegrino, 2005, s. 17). Jedná se tedy o spíše roztráštěný soubor teorií, vysvětlující tento komplexní proces. Je logické, že bez znalosti příčiny nelze dostatečně pochopit důsledky, a tak vzhledem k porozumění tématu a naplnění cíle práce, která se soustředí na důsledky vystěhovalectví, tato podkapitola stručně přibližuje významné současné teorie mezinárodní migrace, které příčiny a další souvislosti tohoto jevu do značné míry objasňují. Autorka upřesňuje, že se nejedná o kompletní výčet teorií, ale o teorie analyzovanými autory nejvíce citované.

Neoklasická teorie

Neoklasické ekonomické teorie pohlíží na jev migrace buď z makro, nebo naopak z mikro úhlu pohledu. Makro přístup objasňuje příčinu migrace z hlediska rozdílu v možnostech, nabídce a poptávce po pracovní síle, a dále také v rozdílech ve výši příjmů z geografického hlediska. Migrace tedy vzniká primárně z ekonomických důvodů. Následně tato teorie předpokládá efekt postupného vyrovnání příjmových rozdílů mezi jednotlivými zeměmi jako

² Viz podkapitola 4.1 *Dopady vzhledem k rodinnému statusu migranta a trvání migrace.*

následek toku pracovních sil. S očekávaným snížením nerovností tak vymizí i příčina k migraci a dochází k eliminaci samotného jevu. (Massey a kol., 2005, s. 19-21).

Mikro přístup poukazuje na individuální a racionální volbu jedince, Příčina migrace vzniká na základě kalkulace, kdy jedinec po srovnání možných nákladů a výhod, které by mu migrace přinesla, učiní konečné rozhodnutí. Pokud migruje, tak volí pro něj nejvýhodnější oblasti, např. na základě uplatnění jedincových schopností na trhu práce, pravděpodobnosti nalezení zaměstnání a dalších (Massey a kol., 2005, s. 19 – 21).

Z Neoklasické teorie vychází známý „*Push-pull*“ model, kdy „*push*“ představují tzv. vytlačující faktory, které poskytují migrantovi důvody opustit svou zemi, přičemž „*pull*“ jsou stimuly vysílanými k migrantovi z potencionální přijímací země. Jedním z nejvýznamnějších faktorů podněcujícím migraci je rozdíl v příjmech mezi jednotlivými státy, neboli v platových rozdílech (Arrango, 2000, s. 285; Barša, Baršová, 2005, s. 267-268).

Nová ekonomie migrace

Přístup navazující na neoklasickou teorii. Baršová a Barša poukazují na zjištění představitele této teorie, Odeda Starka, že příčina k migraci není pouze ekonomického rázu, ale primárně se jedná o snahu snížení existenčních rizik pomocí diverzifikace zdrojů příjmu. Jedná se o zmírnění rizik prostřednictvím migrace v prostředí, kde úvěrové a pojišťovací trhy neplní svou roli (Barša, Baršová, 2005, s. 270).

U tohoto přístupu je determinujícím činitelem nikoliv jedinec samotný, ale bezprostřední okolí, obvykle rodina či komunita. Např. pokud člověk, který trpí relativní ekonomickou deprivací, shledá v sousedské domácnosti či u příbuzných, že tito onou relativní deprivací netrpí, a to vzhledem k jejich příjmům pramenícím od migrujícího příbuzného, je takto k migraci motivován. Motivace je dále posilována, pokud jsou předány informace, případně poskytnuta také podpora od jedinců či diaspor, které již mají s migrací zkušenosti (Martin, Taylor, 2001, s. 103-104; Collinson, 2009, podle Portes, 1996 a Faist, 2000, s.6).

Při uskutečnění migrace se následně tento typ podnětů promítá i v důsledcích migrace v zemích původu, nejvíce zřetelně skrze remitence.³

Teorie segmentovaného pracovního trhu

Jinými slovy teorie dvojího trhu. Dle této teorie migrace vychází z poptávky po zahraničních pracovních silách na trhu práce v rozvinutých zemích. Migrace tedy není zapříčiněna „push“ faktory v zemích původu, jako jsou typicky nezaměstnanost či nízké mzdy, ale převládají „pull“ faktory, potřeba pracovníků z jiných zemí. To je zapříčiněno ekonomickým dualismem rozvinutých zemí, kdy trh je tvořen primárním a sekundárním pracovním sektorem, přičemž druhý sektor není⁴ natolik atraktivní pro tamní lokální uchazeče na trhu práce a následně jsou poptáváni migranti (Massey a kol., 2005, s. 28-33).

Teorie světového systému

Teorie světového systému, inspirována sociologem Wallersteinem a jeho koncepcí vztahů centrum periferie, vychází z uspořádání v rámci světového systému - rozvinutého centra a zaostalé periferie. Centra, která jsou přitahována periferií, vytváří předpoklad pro migraci průnikem kapitalismu a narušením stávajících systémů a forem v okrajových společnostech. Následně nastává začlenění nových regionů do stále více jednotné světové ekonomiky, jinými slovy dochází ke globálnímu propojování a závislosti (Arrango, 2000, s. 290-291).

Dříve takovýto kapitalistický průnik do periferií způsobovali kolonizátoři, v současné době nadnárodní korporace, které v periferiích pátrají po levné pracovní síle. Poté, co jsou systémy v periferiích narušeny, dochází zároveň k propojení s centrem a posledním stadiem je migrace pracovníků do center, tedy do měst (Arrango, 2000, s. 290-291).

Teorie migračních systémů

Migrační systémy jsou tvořeny spojením skupin přijímacích a vysílacích zemí. Toto spojení je ovlivněno různými faktory, jako historickými, geografickými, ekonomickými či politickými. Obdobně jako u teorie světového systému vychází z konceptu centrum – periferie. Z periferie

³ Viz podkapitola 4.1 *Dopady vzhledem k rodinnému statusu migranta a trvání migrace.*

⁴ Druhý pracovní sektor se obvykle vyznačuje nižším platovým ohodnocením a horšími podmínkami pro zaměstnance, zároveň také nízkými požadavky na kvalifikaci.

migrují pracující určitých profesí do center, kde je jejich kvalifikace žádána. Názorným příkladem vztahu centrum – periferie mohou být pracovní migranti z Filipín, kteří obvykle migrují do rozvinutějších zemí jihovýchodní Asie, která poptává pracovníky v oblasti služeb (Barša, Baršová, 2005, s. 274).

Teorie migračních sítí

Koncept migračních sítí objasňuje významnost sociálních kontaktů v rámci uskutečnění migrace. Sociální vazby se mnohdy jeví jako klíčové v procesu rozhodování a podněcování migrace. Migranti generují své sociální vazby na základě příbuzenských, kamarádských, národnostních a jiných sociálních vazeb. Tyto zahraniční kontakty jsou tedy často tvořeny z řad rodinných členů či přátel, kteří v minulosti emigrovali a disponují určitými informacemi, o které se potencionální migrant zajímá, jako například informace o situaci na trhu práce a existujících pracovních příležitostech. Tyto kontakty také mohou poskytnout další možnosti podpory, obvykle finančního rázu, a tak dochází k usnadnění procesu emigrace (Martin, Taylor, 2001).

Migrační sítě jsou obvykle podporovány tzv. diasporami. Diaspory mohou nejen migraci podporovat, udržovat, ale jsou také určitým důsledkem migrace, který se za jistých okolností může projevit i v zemi původu. ⁵Pojem diaspora je v této práci průběžně užíván, z tohoto důvodu je představen také v této kapitole.

Diaspora je skupina jedinců narozených v jedné zemi a žijících v jiné. Jedná se tedy o etnický a obvykle také nábožensky homogenní skupiny, které pocházejí ze stejné země či regionu. Původně byl tento pojem užíván pro rozptýlení židovských vystěhovalců z Palestiny. Tito migranti obvykle žili vyloučení, v uzavřených obcích, zachovávali náboženský ritus, avšak jazykově byli asimilováni. Toto již v současnosti nebývá pravidlem, diaspory si často drží odstup od okolní majoritní společnosti i v ohledu asimilace jazyka. Typickým znakem je udržování vazeb s původním společenstvím, s vědomím tradice a pocitem sounáležitosti (Matoušek, 2008; Jandourek, 2001). Posledním bodem se diaspory odlišují od podobného konceptu migrantských komunit, které jsou často označovány spíše jako emigrantské komunity. Jedná se o poměrně široký koncept, který zahrnuje více generací. Tato komunita sdílí společné hodnoty, kulturu a jazyk. Rozdíl mezi diasporou a migrantskou komunitou je v tom, že

⁵ Viz podkapitola 4.6 *Politické efekty*

migrantská komunita není spojována s kontaktem se společenstvím v zemi původu (Nijkamp, Poot, 2012). Vzhledem k návaznosti k tématu je v práci užíván výhradně koncept diaspora.

Jak již bylo naznačeno výše, diaspory mají s vystěhovalectvím obvykle tu spojitost, že mohou zvyšovat tzv. migrační mobilitu, protože jsou schopné vytvářet sítě kontaktů v zahraničí, a tyto kontakty, jinými slovy sociální remitence, následně mohou potencionálním migrantům poskytnout hodnotné informace a zázemí v přijímací zemi. Tímto způsobem se diverzifikují možná rizika a usnadňuje se proces migrace (Tanner, 2005, s.69).

Orozco a Rouse (2007) zmiňují také transnacionální komunity, s důrazem na jejich činnost např. v tzv. Hometown associations (HTAs), což jsou organizace, které umožňují migrantovi ze stejného města nebo regionu udržovat vazby a také materiálně podporovat jejich místa původu. Hlavní činností těchto organizací je financování projektů v zemích původu, většina z nich podporuje projekty zaměřené na zdravotní nebo vzdělávací aktivity. Např. skupiny pracující v Latinské Americe, jihovýchodní Asii a Africe sponzorují školy, budují infrastrukturu, dodávají institucím zdravotnické pomůcky a další.

3.2 Migrant

Migrant je dalším ze základních pojmů vztahujících se k této práci a je nezbytně spjat s tématem migrace. Migrant je jedinec, který se přesouvá z regionu do regionu či ze státu do státu, a to vnitrostátně či mezinárodně, s úmyslem trvale nebo dlouhodobě se v působišti usadit. Tato prostorová mobilita probíhá legálně či ilegálně, což znamená, že migrant buď vstoupí do země legálně a zůstane v dané zemi v souladu s jejími přijímacími kritérii, nebo nastává opačná situace a migrant vzhledem k nesplnění právních přijímacích kritérií v zemi zůstává nelegálně (IOM, 2011). Uvnitř jednoho státu se hovoří o prostorové mobilitě obyvatelstva, která bývá spojena s urbanizací, se změnami ve struktuře pracovních příležitostí, s válečnými konflikty, enviromentálními podmínkami apod. (Matoušek, 2008, s. 102).

Je definováno několik typů migrantů., ovšem v této práci jsou převážně zmiňováni emigranti, což jsou jedinci, kteří se rozhodli opustit svou zemi ať už dočasně, nebo trvale, a to v daném časovém období. Jak již bylo přiblíženo v předchozí podkapitole, takovouto změnu obvykle iniciují ať už individuální faktory, tak ekonomické či politické, a velmi často se jedná

o rodinná rozhodnutí a další.⁶ Jedinci také migrují obvykle v rámci rozličných rolí, opouštějí svou zemi jako např. manuální pracovníci, kvalifikovaní experti, obchodníci či mohou následovat své rodinné členy, jež byli migranty dříve, v neposlední řadě mohou být také uprchlíky (Martin, Taylor, 2001, s. 117).

OSN doporučuje definici, kdy považován za migranta je ten, kdo překročí hranice své země a zůstává v jiném státě déle než rok. Za určitých okolností může být uprchlíkem. Ve skutečnosti však existuje málo zemí, které by byly v tomto ohledu v souladu s doporučením OSN, což následně vede k nesrovnalostem migračních statistik (Kupiszewska a Nowok, 2008, s.10).

Takovýchto migrantů, kteří žijí mimo zemi původu po 12 měsíců nebo déle, je údajně ze 7 miliard lidí jen cca 3% (WB, 2011). Z toho vyplývá, že naprostá většina obyvatel světa se mezinárodními migranty nikdy nestane. Globálně však existuje okolo 232 milionů migrantů, a toto číslo bylo v porovnání s vývojem od roku 1990 navýšeno o 50 % (OSN, 2013).

3.3 Řízení migrace

Téma této práce je zaměřeno na důsledky vystěhovalectví v zemi původu migrantů, a jak je na tyto důsledky následně v konkrétní zemi reagováno, což nezbytně souvisí také s řízením migrace. V tomto řízení zasahují jednotlivé sektory, které usilují jak o redukování nepříznivých dopadů, tak o povzbuzování pozitivních. V této práci je akcentována především aktivita neziskového sektoru a veřejného sektoru, jež reagují na skutečnosti vzešlé z migrace.

Termín řízení neboli management migrace dle IOM (2011) zahrnuje „řadu vládních funkcí v rámci národního systému pro řádné a humánní řízení pro přeshraniční migrace, zejména správu pro vstup a přítomnost cizinců v rámci hranic státu a ochrany uprchlíků a jiných s potřebou ochrany. To se týká plánovaného přístupu k rozvoji politiky, právních a správních odpovědí na klíčové otázky migrace.“ Ovšem toto řízení migrace se netýká jen přijímacích států, ale také vysílacích a především na ně bude v návaznosti na cíle této práce brán potaz. Ohledně způsobů reakcí na efekty migrace, vlády ve vysílacích zemích se buď snaží migraci

⁶ Viz část *Současné teorie mezinárodní migrace*

redukovat, nebo ji naopak povzbuzovat, protože z efektů migrace mohou plynout také jisté výhody.

Příkladem tzv. povzbuzování k migraci mohou být vzdělávací programy, které podporují určité profese, po kterých je poptávka v přijímacích zemích. Rozšířené jsou v tomto ohledu např. zdravotnické profese. Vynaložený kapitál do vzdělávacích programů se obvykle navrácí skrze remitence, nebo následným návratem migranta, který je v tomto směru vnímán jako lidský kapitál, protože je obohacen zkušenostmi z vysílací země, a ty mohou být využity v zemi přijímací (IOM,2015).

Vlády, které se nepokouší motivovat své občany k emigraci, ale spíše ji redukovat, užívají obvykle několika instrumentů, včetně svých vlastních politik. Redukce migrace bývá obvykle žádaná, pokud převažují negativní důsledky migrace nad pozitivními.

Vlády v tomto směru často spolupracují s mezinárodním neziskovým sektorem, který přichází s podpůrnými programy pro redukcí migrace, obvykle se tyto organizace pokouší spolupracovat jak s vládou, tak s lokálními neziskovými organizacemi.

Prostředky pro takovouto pomoc zpravidla plynou z tzv. imigračních zemí, ovšem je na každé přijímací vládě, nakolik bude podporovat účelné využití takovýchto prostředků a nakolik se zapojí do spolupráce s neziskovým sektorem.

Dalším instrumentem redukce migrace mohou být zahraniční investice v přijímací zemi a přístup na světový trh. Tyto aspekty by měly urychlit ekonomický růst vysílacích zemí, vytvářet např. nová pracovní místa a redukovat tak míru emigrace (IOM,2015).

Pokud zásahy veřejného a neziskového sektoru nesouvisí přímo s řízením migrace, měly by migraci vždy brát v potaz, aby mohlo být účelněji reagováno také na příčiny následků vzešlých z tohoto jevu, např. vzniklých sociálních problémů a jiných záležitosti ve vysílacích zemích

Následuje shrnutí a uzavření této kapitoly, která přiblížila základní koncepce vztahující se k tématu práce. Připomeňme si nezpochybnitelnou skutečnost, že proces migrace byl odedávna součástí lidské historie. Jedná se o globální, celosvětový jev, který s sebou přináší také řadu důsledků. Aby jednotlivým dopadům bylo lépe porozuměno, byly v této části textu zmíněny jednotlivé teorie migrace, které objasňují příčiny tohoto jevu, jež jsou do značné míry

ekonomické. Přiblížen byl také koncept řízení migrace, kdy ze strany vysílacích států je mobilita buď redukována, nebo povzbuzována, a to také s ohledem na jednotlivé dopady migrace. Definovány byly rovněž základní koncepce migranta, diaspory a transnacionální komunity.

4. Efekty migrace

Proces migrace s sebou nevyhnutelně přináší množství následků, a to ať již v zemi přijímací, nebo vysílací. Během studia informací k tématu této práce však došlo k poznání, že z dostupných zdrojů a výzkumů, prezentací médií či veřejných diskuzí vyplývá, že nejvíce jsou diskutovány a v debatách mají prostor převážně dopady vyvolané imigrací. Způsobeno je to zřejmě faktem, že vyspělé země v současnosti zažívají migrační přírůstky, a s tím je také spojen vznik komunit přistěhovalců. V takovýchto komunitách se mohou koncentrovat specifické ekonomické a sociální problémy, jako jsou chudoba, nezaměstnanost či koncentrace přistěhovalců jen v některých segmentech trhu práce, nekvalitní bydlení, horší úroveň výživy a zdraví, také může docházet k oslabování vlastní kultury. Často nedochází k jazykové asimilaci, čímž může být ztížena např. dostupnost vzdělání pro děti imigrantů. Toto jsou závažné sociální problémy, fenomén migrace však s sebou přináší četné dopady také pro domovské země migrantů, jež by neměly být opomíjeny.

V této kapitole jsou uvedeny a diferencovány jednotlivé dopady emigrace na země původu dle odvětví, na něž nejvíce působí, případně podle ovlivňujících faktorů. Dle ovlivňujících faktorů bude poukázáno na dopady vzhledem k rodinnému statusu migranta a trvání migrace, kdy bude popsáno, jak může postavení jedince v domácnosti či délka vystěhování působit na následné dopady migrace a do jisté míry je také determinovat. Zmíněny budou taktéž demografické efekty a s nimi spojená problematika stárnoucí populace. Nejobsáhleji je v následujícím textu poukázáno na ekonomické efekty, na které je, jak se z použitých zdrojů jeví, zaměřena nejvyšší pozornost. V textu budou zmíněny také genderové a politické důsledky migrace a v neposlední řadě rovněž sociální dopady.

Je nezbytné poukázat na skutečnost, že výčet dopadů migrace v této kapitole není absolutní a konečný. Vzhledem ke komplexnosti tohoto jevu je otázkou, zdali je úplná analýza reálně možná, zda jsou všechny dopady měřitelné či zda byly všechny dopady zaznamenány. Pro připomenutí, následující kapitola se váže k cíli práce, kterým je zjištění efektů vystěhovalectví v zemích původu migrantů.

4.1 Dopady vzhledem k rodinnému statusu migranta a trvání migrace

Bylo realizováno několik studií, které zaznamenaly skutečnost, že rodinný status migranta neboli postavení jedince v rámci jeho příbuzenstva, může mít podstatný vliv i na následné dopady migrace v zemi původu. Do souvislosti s rodinným statutem migranta je dáváno také trvání jeho pobytu mimo domovskou zemi, které následně rovněž ovlivňuje dopady vystěhovalectví.

S odkazem na jednu z teorií migrace, novou ekonomii pracovní migrace⁷, rozhodnutí migrovat není obvykle pouze individuálním rozhodnutím aktérů, ale bývá ovlivněno, nebo přímo závisí na vůli větších sociálních jednotek, kterými jsou zpravidla rodiny a domácnosti, případně komunity z okolí migranta. Motivace k migraci může podpořit forma rodinné strategie k diverzifikaci příjmů a snižování rizik, které finanční ohodnocení z pracovní činnosti v zahraničí umožňuje. Pokud se tedy člen domácnosti či komunity na základě kolektivního rozhodnutí stane migrantem, jsou tyto příjmy zmiňovány jako jakýsi druh důležité, stmelující vazby mezi migrantem a rodinou a stávají se také výrazným prvkem v příjmech domácností (Massey a kol, 2004, s.7).

Pro výši a frekvenci zasílaných remitencí, tedy příjmů zasílaných domácnostem, může být rozhodujícím faktorem rodinný status migranta. Migrující jedinec, který se nenachází ve stavu manželském a je bezdětný, má pochopitelně odlišnou motivaci pro zasílání části svého příjmu do země původu než migrant, který vykazuje závazky ke svému partnerovi a dětem, jež zůstali ve vysílací zemi. Tato skutečnost se propojuje také s délkou pobytu migrujícího v dané přijímací zemi. Migrant, jenž má rodinné závazky v zemi původu a učiní rozhodnutí emigrovat trvale, bude zpravidla do přijímací země následován svými rodinnými příslušníky. Pokud tato situace nastane, posléze přestává existovat důvod pro zasílání remitencí do země původu a navíc dochází k trvalému odchodu občanů ze státu, což může způsobit další negativní následky pro migrantovu domovskou zemi, jako např. odliv lidského kapitálu. Z této skutečnosti tedy vyplývá, že čím déle se migrant vyskytuje mimo svou zemi původu, tím více se objem zasílaných remitencí snižuje (Schmitter-Heisler, 1985, s. 472).

⁷ Nová ekonomie migrace je zmíněna v kapitole 3.1 *Migrace*, v části *Současné teorie migrace*

Tento fakt potvrzuje také OECD⁸ (2006) tvrzením, že čím déle jsou migranti v zahraničí, tím méně příjmů zasílají a naopak dočasní migranti odvádějí příjmů více. Zajímavým poznatkem je, že podíl odváděných remitencí se zvyšuje v době pravděpodobného návratu migranta do země původu (Nijkamp, Poot, 2012, s.31).

Z výše uvedených informací vyplývá, že dopady migrace determinované rodinným statutem migranta a trvání migrace jsou spíše ekonomického rázu, ovlivňují ponejvíce výši příjmů zasílaných ze zahraničí. Tyto příjmy neboli remitence se stávají důležitým prvkem domácností.⁹ Diverzifikace příjmů pro domácnosti představuje snížení potencionálních rizik, která mohou nastat.

4.2 Demografické efekty

Vystěhovalectví může způsobit dopady demografického rázu ve vysílací zemi, jelikož je s tímto jevem spojen odchod obyvatelstva z daného státu. Obvykle se v tomto směru jedná o úbytek populace, který v rámci migrace souvisí s tzv. síťovou emigrací, což je „stav, kdy počet vystěhovaných jedinců je vyšší, než počet přistěhovaných.“ Tato situace zpravidla nastává v dobách, kdy ve vysílací zemi panuje ekonomická krize.

Paradoxně, emigrace může být navíc způsobená také určitými demografickými faktory, které následně mohou být vystěhovalectvím ještě více prohloubeny. Snížení porodnosti v určitých oblastech, stárnutí populace a nedostatečný nárůst pracovních míst jsou okolnosti, které nejsou jen důsledkem, ale také příčinami mezinárodní migrace (Skeldon, 1997, s. 201).

Hustota obyvatelstva státu obvykle ovlivňuje také technologickou, ekonomickou či vojenskou sílu dané země. Tyto oblasti moci souvisí s populační hustotou státu, a tak všechny mohou být úbytkem obyvatel oslabeny. Konkrétněji, populační úbytek jako důsledek vystěhovalectví následně výrazně ovlivňuje také ekonomickou prosperitu země, protože se snížením počtu obyvatel souvisí i snížení HDP¹⁰ daného státu, který je „peněžním vyjádřením celkové hodnoty statků a služeb nově vytvořených v daném období na určitém

⁹ Další důsledky remitencí jsou zaznamenány v podkapitole 4.3.1 *Remittance*

území; používá se pro stanovení výkonnosti ekonomiky.“ (ČSÚ¹¹) S výkonností ekonomiky totiž souvisí např. také pracovní síla, která je klíčovým předpokladem ekonomického růstu. Je zjevné, že s populačním úbytkem obyvatelstva ubývá také dostupných pracovních sil, neboť obvykle migrují právě pracovní aktivní jedinci. Posléze musí být vynaloženo více prostředků pro udržení existující infrastruktury, což má obvykle za následek také navyšování daní a případně může takovýto stav vyústit k oslabení lokálního trhu, veřejných investic či k uzavření veřejných institucí, kupříkladu nemocnic. Stát s výrazně sníženým HDP si také nemůže dovolit podporovat technologický rozvoj a inovace, což souvisí s technologickou vyspělostí státu. Navíc je otázkou, zda obyvatelstvo starší generace, které spolu s dětmi po efektu síťové emigrace v dané zemi obvykle zůstává, disponuje schopnostmi potřebnými pro takovýto vývoj. (Coleman, Rowthorn, 2011).

Politická moc země je rovněž podmíněna denzitou populace, neboť počet obyvatel je klíčový pro určení míry zastoupení státu v mnoha mezinárodních orgánech a je ve vzájemném vztahu s ekonomickou silou dané země (McNicoll, 1999, s.416). Jako příklad lze uvést Evropský parlament, kdy zastoupení neboli počet křesel určen jednotlivým zemím v tomto útvaru přímo souvisí s denzitou populace daného státu.

Dle Colliera (2013, s. 216) však populační úbytek způsobuje i pozitivní dopady. Jako příklad je uváděn venkov, kdy vysoká populační denzita má za následek chudobu, přičemž ve městech je také vysoká hustota obyvatel, ale naopak spíše převládá stav prosperity. Tudiž emigrace a následně populační úbytek z převážně chudých venkovských oblastí do měst může mít pozitivní dopad na celkovou prosperitu obyvatelstva a lze ji v tomto smyslu vnímat jako částečné řešení sociálního problému, kterým chudoba bezpochyby je.

Autor se však nezabývá otázkou, nakolik je populační přetlak ve městech dlouhodobě udržitelný a kolik obyvatel jsou města schopna vlastně pojmout, neboť i limity města jsou omezené a toto prostředí nedokáže nabídnout prosperitu všem. S tím může být spojen vznik či reprodukce sociálních problémů, jako jsou již zmiňovaná chudoba či nezaměstnanost.

¹¹Český statistický úřad

4.3 Ekonomické efekty

Vystěhovalectví s sebou nevyhnutelně přináší také ekonomické důsledky pro vysílací zemi, ať už negativní, tak i pozitivní. Ve studiích zabývajících se efekty vystěhovalectví bývají diskutovány převážně důsledky způsobené jevy vyvolanými migrací, které jsou známy jako remitence a tzv. „odliv mozků“.

Ekonomické důsledky způsobené vystěhovalectvím mohou být buď dlouhodobého, tj. po generaci až několik generací trvajících, nebo krátkodobého rázu, což bývá údobí přetrvávající řádově maximálně deset až dvacet let.

Paradoxně rychlý ekonomický rozvoj může v dané zemi produkovat sklony k emigraci, ale také vytváří možnost tvorby pracovních příležitostí pro kvalifikované profesionály a podnikatele s odpovídajícími dovednostmi. Dále poskytuje vládám finanční zdroje nezbytné pro zlepšení školství, zdravotnictví, sociálních služeb, snížení rozdílů v příjmech mezi industrializovanými a rozvojovými zeměmi a tím lze také zmírnit emigraci v mnoha zemích (Cohen, 2006, str. 114).

4.3.1 Remitence

Skrze remitence jsou nejvíce zřetelné ekonomické dopady migrace. Bývají tvořeny z příjmů migrantů a jedná se o jednostranné převody, které nevytvářejí žádné budoucí závazky vůči dluhovým službám. Remitence mohou být směřovány k rodinám migrantů, případně do komunit. Z makro hlediska se jedná o významný a poměrně stabilní zdroj finančních prostředků, které doplňují národní úspory a posilují platební bilanci státu, protože jsou zdrojem divizí (Brown, 2006, s. 60, 65).

Z mikro hlediska je ekonomický efekt určován domácnostmi, které jsou recipienty remitencí, a tento efekt je obvykle určován spotřebou, případně investicí daných prostředků v zemi původu (Brown, 2006, s. 60, 65).

Remitence jsou tedy příjmem domácností od jejích členů pobývajících v zahraničí a mohou mít podobu finanční nebo věcnou. Lze je dále rozdělit do několika kategorií, a to na

pracovní remitence či kompenzaci zaměstnanců. Prostředky od pracovníků odkazují na jednostranné převody migranty v hotovosti či naturáliích, a to do rezidentských domácností v zemích původu. Obvykle se jedná o převod mezi členy téže rodiny. Tyto transakce nezahrnují žádnou další ekonomickou výměnu, tudíž se nejedná o platbu za zboží či služby. Druhou kategorií remitencí jsou náhrady zaměstnancům, které se vztahují na mzdy, platy a jiné odměny, a to v hotovosti nebo v naturáliích, vyplácené jedincům, jež pracují v jiném státě, než ve kterém legálně pobývají. Může se jednat např. o mzdy vydělané sezónními pracemi (MPI, 2003).

Z uvedených kategorií za reálných okolností obvykle převažuje první jmenovaná, vztahující se k pracovním remitencím, které jsou pravidelně posílány do země původu ze zahraničí. Migranti jsou pro zaslání remitencí motivováni převážně faktory spojenými s jejich rodinným zázemím. Může se jednat o altruistický typ chování vzešlý směrem k rodinám zůstávajících v zemi původu či o snahu více diverzifikovat příjmy rodiny, a tak lépe čelit možným rizikům plynoucích z případných nedostatků prostředků. V neposlední řadě se jedná o typ vztahu mezi migrantem a příbuznými, kdy remitence jsou nástrojem k udržení takového vztahu, což může být činěno už pro případ, že by migrant plánoval nebo byl nucen vrátit se, a to třeba i předčasně, do země původu. Motivací se také může stát předmět dosažení určitého cíle a remitence bývají posléze nástrojem jeho nabytí, často se jedná např. o výstavbu domu ve vysílací zemi. Konečně stimul k zaslání remitencí může také spočívat v původu migrace samotné, a to v případě, kdy migrant v počátcích nedisponoval prostředky pro uskutečnění migrace, a tudíž využil dluhových služeb (Stojanov, Novosák, Opiniano, Gemenne, Siwek, 2008, str. 70).

Remitence mohou být do domácností zasílány různými cestami, a to buď formálními, nebo neformálními. V následujícím textu jsou tyto formy zaslání přiblíženy, neboť mohou determinovat důsledky remitencí.

Z formálních způsobů jsou zřejmě nejznámějším typem instituce jako Western Union či Money Gram, banky a družstevní záložny. Neformálních systémů existuje celá řada a mohou být řízeny nefinančními podniky či zprostředkovateli (Yang, 2011, s. 132). Jedná se např. o etnické obchody s potravinami, náboženské organizace či kurýrní služby. Jejich výhodou je relativní anonymita, nižší náklady, eliminují regulační potíže a jsou více dostupné. Avšak

nesou s sebou také větší potenciál pro zneužití, čímž může být i tzv. praní špinavých peněz a nepodporují širší využití finančních služeb, které by mohly remitence zužitkovat komplexněji (Brown, 2006, s. 68). Navíc neoficiální formy transferů začaly být monitorovány, a také poměrně omezeny po nastalých teroristických útocích z 11. září roku 2001, kdy bylo zjištěno, že skrze neformální cesty mohou plynout i prostředky, které posléze podporují aktivity teroristických uskupení. Výsledek těchto restrikcí je patrný, neboť v posledních několika letech byly pozorovány nárůsty převodů remitencí skrz formální instituce (Goldin, Reinert, 2007, s. 176). Stále je však předpokládáno, že neformální cesty pro zasílání remitencí jsou hojně využívány právě kvůli výhodnějším podmínkám, je však obtížné tento tok příjmů nějakým způsobem měřit či sledovat.

Tato situace znemožňuje případné posílení platební bilance skrz remitence, které by mohly být využitelné jako devize, pokud by plynuly přes oficiální finanční instituce (Skeldon, 1997, s.3). Lze proto jen odhadovat, jaký by mohl být ekonomický efekt remitencí, kdyby všechny plynuly skrze oficiální finanční instituce. Přesto tyto prostředky od migrantů činí pro mnoho vysílacích zemí majoritní příjem do národního rozpočtu (Lutz., 2007, s.228). Prostřednictvím takovýchto příjmů, doplňujících výdělků státu z exportu, mohou být následně financovány importy a zlepšován schodek obchodní bilance v dané zemi. Čím méně je daná země rozvinutá, tím více je důležité pomoci zemi zlepšit její obchodní bilanci, která je potřebná pro nezbytný rozvoj (Asch, 1994, s. 43).

Ekonomický užitek remitencí na makro úrovni by mohl být posílen samotnými finančními institucemi, které by měly jít cestou zvýhodnění podmínek pro migranty, a to primárně snížením poplatků pro převod prostředků, případně usnadněním možného uskutečnění těchto převodů ze zahraničí, a to kupříkladu zavedením internetového bankovníctví. Bylo by vhodné, aby migranti byli také uvědoměni, že výhodnější je obvykle zasílání větších částek, které jsou často zpoplatněny obdobně, jako když jsou zasílány menší obnosy.¹²

Na regionální, tedy jisté mezo úrovni, mohou remitence, pokud jsou investovány, podpořit růst lokální ekonomiky, případně jimi mohou být financovány lokální rozvojové

¹² Viz poplatky jednotlivých bank pro platby do zahraničí

projekty. Pokud jsou remitence investovány do drobného podnikání, infrastruktury či pro modernizaci v ekonomických aktivitách, stává se následný ekonomický dopad více prospěšným, neboť generují další kapitál a remitence se tak mohou stát i spouštěčem regionálního rozvoje (Stojanov a kol., 2008, str. 77).

Ekonomické dopady na mikro úrovních se odehrávají skrze domácnosti, které mohou remitence využít ke spotřebě či investicím, jako jsou podnikání nebo spoření. Od způsobu naložení s remitencemi jejich recipienty se odvíjí také možné ekonomické následky. Dle rozličných studií, které byly dosud realizovány a autorkou práce analyzovány, jako forma užití remitencí převažuje především přímá spotřeba těchto prostředků na uspokojení potřeb domácnosti, případně jako investice do vzdělání dětí. Je zjevné, že nejdříve musí být uspokojeny základní potřeby rodin přijímajících remitence, a až posléze může docházet k realizaci investičních projektů.

Spotřeba přispívá k jistému ekonomickému růstu, ovšem již ne k rozvoji daného kapitálu. Jako investice může být vnímána, pokud je investována do lidského kapitálu a může vytvářet další pozitivní benefity. Nicméně i výdaje jsou účelné pro ekonomický růst, neboť jsou ekonomicky přenosné, ovlivňují další spotřebu. Kupříkladu pokud jsou remitence využity na stavbu nového domu, v podstatě to generuje pracovní místa pro místní stavební firmy a subjekty obchodujícími se stavebními materiály. Spotřeba také podporuje lokální podnikatelské subjekty v dané oblasti, pokud jsou zde uvedené prostředky vydány. V neposlední řadě spotřeba umožňuje redukovat možnou deprivaci recipientů už tím, že minimálně uspokojí jejich základní potřeby. (Asch, 1994, str. 13)

Některé studie uvádějí, že remitence mohou způsobit i dlouhodobý ekonomický rozvoj, především ve spojení s kontakty s uvedenými diasporami, kdy dochází k mezinárodnímu obchodu a propojení investic. Pokud s ekonomickým rozvojem následuje i celkové zlepšení kvality života ve společnosti, potencionálním následkem může být redukování míry migrace a následně zvýšení návratnosti migrantů zpět do vlasti (Mansoor, Quillin, 2006, s. 14).

4.3.2 Zpětná migrace

Zpětná migrace je finálním možným důsledkem emigrace jako takové. Jedná se o uzavření řetězce efektů, kdy se migrant rozhodne navrátit do své domovské země a tato skutečnost s sebou nese také jisté důsledky. Dle OECD (2008) se 20 – 50 % emigrantů navrací do země původu v průběhu pěti let poté, co uskutečnili emigraci.

Zpětná migrace je pro stát obvykle přínosná ve formě dlouhodobého ekonomického rozvoje, proto také bylo toto téma zařazeno do ekonomických efektů, neboť s nimi souvisí zřejmě nejvíce.

Migranti, kteří plánují návrat do vlasti, bývají obvykle migranty dočasnými. Jak již bylo uvedeno v počátku této kapitoly, dočasná migrace pro danou společnost generuje více výhod. U trvalých migrantů se nepředpokládá zpětný návrat do země původu, tudíž vláda přichází o investici do lidského kapitálu, zatímco dočasní migranti obvykle zasílají více remitencí ze zahraničí a nadto se posléze zpětně vrátí se získanými zkušenostmi, které mohou být za určitých podmínek také benefitem (Martin,Radu, 2012, s. 113).

Tento pozitivní aspekt zpětné migrace se projevuje jako zmírnění tzv. efektu „odlivu mozků“, neboť se migranti ze zahraničí navracejí s uvedenými nabytými znalostmi a zkušenostmi. Je to jistý druh kapitálu, který může být pro společnost v domovské zemi přínosný, a to ať už v oblasti vzdělávání, vývoji nových technologií, podnikání či využitím kontaktů ze zahraničí pro vstup na světový trh (Tanner, 2005, s. 20).

Otázkou zůstává, nakolik se vracejícím se občanům podaří zpětná integrace do společnosti v zemi původu. Negativním efektem v tomto případě je např. nezaměstnanost, pokud je integrace neúspěšná. Záleží převážně na skutečnosti, zda migranti během vystěhovalectví ze zahraničí stále aktivně udržovali vazby se svou domovskou zemí, na stávajících kontaktech či vztazích s rodinou. Od toho se také odvíjí, na kolik svých schopností mohou v dané společnosti využít (IOM).

Existuje také dočasná zpětná migrace, která může mít pozitivní efekty na ekonomiku státu či zmírňování negativních sociálních důsledků. Tento jev se také nazývá etnický

turismus. Jedná se o situace, kdy se migrant vrací do země původu za účelem navštívení příbuzných, případně následující generace potomků trvalých migrantů pojme úmysl poznat místo svého původu. Tyto okolnosti mohou posléze vytvářet pozitivní efekt na odvětví cestovního ruchu v dané zemi, přináší finanční užitek a tímto také zvyšují HDP země původu, což může vyvolat ekonomický růst (Nijkamp, Poot, 2012, s. 32).

4.3.3 Nezaměstnanost a vyrovnávání mezd

Ekonomická teorie uvádí, že emigrace částečně řeší problém nezaměstnanosti ve vysílací zemi a zároveň navyšuje mzdy v dané oblasti, a to z důvodu, že práce se může stát vzácnějším artefaktem kvůli jevu emigrace, a tudíž následně existuje méně uchazečů o pracovní místa. Nastává situace, kdy se firmy pokouší přizpůsobit růstu mezd v důsledku emigrace (Collier, 2013, s.215). Jeden z efektů, který z této situace vyplývá, jsou zmiňované remitence a ty naopak zvyšují příjmovou nerovnost v zemi původu, neboť rodiny s příjmy ze zahraničí mohou mít vyšší příjmy než ty, jež nejsou podporovány finančními prostředky od svých migrujících příbuzných. Následně může docházet také k efektu zvyšování sociálních nerovností, případně až k sociálním konfliktům v komunitě. Více na toto téma bude poukázáno v podkapitole *Sociální efekty*.

Autoři studií zabývajících se remitencemi se mnohdy zmiňují o možné závislosti ať už recipientů či státních ekonomik na těchto prostředcích. Vlády navyklé na příjmy plynoucí z remitencí mohou upustit od vytváření potřebných strukturálních změn, které jsou potřebné pro ekonomický rozvoj. Pokud je závislost na remitencích vytvořena u konkrétních jedinců, může nastat situace, kdy takový recipient již nebude mít potřebu participovat na pracovním trhu, neboť není okolnostmi nucen vytvářet další příjmy. Závislost na příjmech ze zahraničí však samozřejmě není účinným řešením nezaměstnanosti v zemi původu.

4.3.4 Odliv mozků

Vyjma remitencí je dalším podstatným efektem vystěhovalectví, působícím na ekonomiku dané země tzv. „odliv mozků“ neboli „brain drain“. Jedná se o termín vyjadřující emigraci odborně vzdělaných a kvalifikovaných jedinců (Oxford Dictionary). Obvykle se

jedná o migraci z rozvíjejících se zemí do více rozvinutých, nebo do lokací s příznivým geografickým, ekonomickým či profesionálním zázemím (Tanner, 2005, s. 19).

Pokud emigrují vzdělaní a vysoce kvalifikovaní jedinci, nastává možnost obtíží s obsazením jejich pracovních pozic, tudíž paradoxně může migrace jistých osob vytvářet i nezaměstnanost (Layard, Dornbusch, Krugman, Blanchard, 1992, s. 40). Pokud se tito jedinci do země původu nenavrátní, zůstávají pouze benefity ve formě remitencí a stát přichází o svou investici v lidských kapitál, který do občanů vložil formou vzdělání. Ovšem ale ani zasílání remitencí se nestává pravidlem.

Přímý dopad „odlivu mozků“ může mít spíše negativní vliv na ekonomický růst, významné a pozitivní zpětné vazby však později mohou bagatelizovat tento trend. Takovouto následnou zpětnou vazbou se stává tzv. „cirkulace mozků“, což je jev kdy dochází k návratu migranta, či zasílání remitencí a výměně prospěšných kontaktů, a také ke směně dalších cenných informací a zkušeností, jež mohou být využity a usnadnit např. vstup země původu na světový trh, a pokud je tento vstup úspěšný, odvoditelným důsledkem je ekonomický růst vysílací země (Tanner, 2005, s. 20).

Negativním ekonomickým aspektem „odlivu mozků“ je skutečnost, že emigrací stát nejen ztrácí příjmy do svého rozpočtu, protože klesá počet daňových poplatníků, ale také se nenavrací investice, která byla státem vložena do vzdělání občanů. Tento jev však může být částečně vyvážen výhodami plynoucími z remitencí či jinými opatřeními. Dle Colliera (2013, s. 227) lze učinit ekonomický dopad odlivu mozků pozitivním skrze hostitelskou zemi. Jelikož vláda daného státu vložila své prostředky do vzdělání jedinců, kteří poté, co migrují, odvádějí daně a přispívají tak k ekonomickému růstu v zemi přijímací, jedná se vlastně o neúmyslný program pomoci od vysílací země, proto by vlády přijímacích zemí měly odvádět platby zemím původu, jež by odrážely příjmy z daní, aby tak byla zaručena návratnost investic do vzdělání. Navrhuje např. program, jímž by se hostitelská země mohla ze svého rozpočtu podílet na vzdělávání v zemi původu. Pomoc tak poté není darem, ale splátkou.

„Brain drain“ se však nejednou mění na „brain waste“. Jedná se o situaci, kdy kvalifikovaní migranti pracují v přijímacích zemích na pozicích s nižšími požadavky na kvalifikaci. Následně dochází k „brain waste“, nevyžití jedincových schopností (Mansoor, Quillin, s.103, podle Garnier, 2011).

4.3.5 Vzdělání

Vystěhovalectví přináší důsledky také v oblasti vzdělání. Je předpokládáno, že vzdělání je v korelaci s ekonomickým růstem a z tohoto důvodu je téma zařazeno do ekonomických efektů. Je také známo, že přístup ke vzdělání obyvatel a jeho kvalita má vliv na rozvoj dané země, načež také na ekonomický růst (Hanushek, Wößmann, 2007, s. 3).

Vzdělání ve vysílací zemi může být emigrací ovlivněno v několika směrech, a to negativně i pozitivně. Stát obvykle emigrací nejprve ztrácí svou vynaloženou investici v lidský kapitál, protože zpravidla dochází k již zmiňovanému efektu, zvanému „odliv mozků“. To se však může zpětně změnit s návratem migrantů do vlasti, kteří se poté mohou angažovat i ve vzdělávacích institucích a posilovat svými nabytými zkušenostmi vzdělávací systém.

Tento jev se nazývá také jako tzv. „cirkulace mozku“, ke kterému dochází např. při návratu studentů ze zahraničí. Do země původu se vrací jako vzdělaní profesionálové, a skrze zkušenosti získané studiem mohou přispět k ekonomickému rozvoji ve vysílací zemi (Steiner, 2009, s. 55). Příkladem ze současnosti může být např. Čína, která během několika desetiletí prošla rapidním ekonomickým rozvojem. To bylo umožněno také díky znalostem čínských studentů, jež nabyli v zahraničí a poté je reálně využili po návratu do vlasti (Saxenian, 2005).

Emigrace samotná příliš nepodporuje perspektivu studia u mladých jedinců, neboť i když migrují vzdělaní a vysoce kvalifikovaní jedinci, v zahraničí jejich studijní a profesionální zázemí obvykle není akceptováno, zvláště jedná-li se o migranty z rozvíjejících se zemí. Pokud tedy ve vysílací zemi není uplatnění pro vzdělané jedince, nebo neposkytuje-li vhodné podmínky pro profesionální prosazení se, může se to odrazit i na vzdělávacím systému, kdy ze strany mladé generace o studium není zájem. (Novosák, Stojanov, 2007, s. 22)

Výjimkou v tomto ohledu jsou např. zdravotnické profese, po kterých je globálně vysoká poptávka. Vláda se tak může angažovat v podpoře vzdělávání se v jistých oborech, jejichž absolventi se následně stávají migranty. Důvod této podpory spočívá obvykle v očekávání návratu této investice do lidského kapitálu zpět v remitencích, které jsou příjmem i do státního rozpočtu a zdrojem deviz. Tento typ „odlivu mozků“ tedy může navýšit poptávku po vzdělání ve vysílací zemi a zvýšit počet kvalifikovaných pracovníků v populaci. Příkladem takto poptávaných zdravotnických profesí mohou být Filipíny (Parreñas, 2005).

Vzdělání je v neposlední řadě podporováno také remitencemi, což již bylo zmíněno výše. Jedná se o formu investice do lidského kapitálu, která může být hrazena také z těchto prostředků.

4.4 Politické efekty

Politické důsledky se na vysílací zemi projevují nepřímo, obvykle přichází ovlivnění skrz diasporu ze zahraničí. Kupříkladu některé diasporu se staví do role nositelů demokracie (Schiller a kol., 2010, s. 84). Otázkou tedy zůstává, nakolik tlaky z těchto uskupení mohou přispět k proměně vládnutí a politického systému v daném státu.

Některými vládami jsou diasporu vnímány jako možné nebezpečí, jež se obvykle staví do opozice k aktuální vládě v zemi původu. Podpora ze zahraničí probíhá většinou skrze finanční dotování opozičních stran. Emigranti z diaspor obvykle vnímají politické dění v zemi původu z jiného objektivního úhlu, než občané zůstávající v domovině, na druhou stranu jsou odtrženi od každodenní reality v daném státu, tudíž je otázkou, nakolik je jejich úsudek reálný, neboť může být zkreslený např. médií.

Migranti, kteří jsou nespokojeni s politickým režimem své země, mohou jako reakci zvolit protest v daném místě, nebo odchod jako jakési ultimativní rozhodnutí. Přesto, že takovým krokem v podstatě migrují, mohou ztratit svůj svůj přímý vliv na politickou situaci v daném státu, stále se diasporu mohou ze zahraničí podílet na podpoře různých politických uskupení a ovlivňovat tak politické prostředí nepřímo.

Tento trend je značně odlišný od minulosti, kdy lidé opouštěli své domoviny a následně přerušili kontakty se svou původní zemí, aby se mohli soustředit na navázání jiných konexí v nové destinaci. To se v současnosti, převážně vzhledem k technickým vymoženostem,

poměrně změnilo a mnoho migrantů se pokouší politicky angažovat v zemi původu (Mckinley, Klekowski von Koppenfels, Laczko, 2001, s. 74).

Collier pokládá otázku, zda-li může emigrace vytvářet efektivní politické vůdce pro původní země a tím položit definitivní politické důsledky, neboť mnoho emigrantů v zahraničí získává studijní i jiné zkušenosti a mají možnost zakusit odlišné politické systémy aj., existuje tak možnost přenesení odlišných politických idejí do země původu (Collier, 2013, s. 192).

4.5 Genderové efekty

Vystěhovalectví má dopad také na genderové role ve společnosti, respektive na jejich proměnu. Historicky byla migrace spíše doménou mužů jako živitelů rodiny, přičemž ženy uplatňovaly svou roli v péči o chod domácnosti v zemi původu nebo muže následovaly. Výjimkou byly v tomto ohledu časy kolonialismu a feudalismu, kdy majetnější jedinci pro udržování chodu svých domácností zaměstnávali služebné. Migrace žen se více začala prosazovat po roce 1920 a zcela po Druhé světové válce. Od této doby došlo k feminizaci migrace a genderové role se obrátily (Lutz, 2007, s. 227). I v současnosti však existují společnosti, v nichž žena stále většinově zastává tradiční postavení ekonomicky neaktivního člena, a tudíž zpravidla neemigruje za prací. Příkladem takovéto tradiční země může být Maroko (Vicente, 2003, s. 240).

Nicméně, v mnoha částech světa se ženy ujaly role dalšího živitele rodiny a nyní jsou významnou součástí fenoménu migrace a tvoří téměř polovinu všech mezinárodních migrantů, přičemž predominují ve vystěhovalectví do rozvinutých zemí (Stojanov a kol., 2008, s. 36). V těchto zemích pak obvykle pracují v oblasti tzv. typicky „ženských zaměstnání“, jako je práce v domácnosti.

Ženy, které migrují, často opouštějí své rodiny, které zůstávají zanechány v domovské zemi. Toto je zásadní změna pohledu na genderovou roli v rodině, kdy muž již nezastává dominantní pozici. Žena může nabýt pocitu zvýšení životní satisfakce vzhledem k zapojení se do pracovního života, následně to však také znamená méně času pro rodinný život. Nadto,

i když došlo ke změně náhledu na genderovou roli v rodině a větší vyrovnanosti úlohy muže a ženy, ne vždy se vyváží také role týkající se řízení chodu domácnosti. Pokud ovšem muži dostatečně neparticipují, ženy si mohou zachovat svou organizátorskou roli, může však posléze dojít k přepracování a přetížení žen (Lamb, Bougher, 2009, s. 612).

Jestliže páry emigrují společně, po návratu do domovské země pak mnohdy mění svůj životní styl, a to vzhledem ke změně rozdělení rolí během období emigrace, případně dochází k jinému životnímu návyku plynoucímu z ovlivnění odlišným životním způsobem v hostící zemi. Pokud je však migrantem muž a žena zůstává v domácnosti v zemi původu, studie ukazují, že ženy se ujmou paralelní role, neboli převezmou odpovědnost za záležitosti nejen v soukromém odvětví, ale jsou angažovanější i v sektoru veřejném (Appleyard, 1987, s. 278).

Nebyla nalezena odborná studie, která by se komplexně zabývala situací, kdy z páru migruje žena a muž zůstává v zemi původu. Částečně se tomuto tématu věnuje Celik (2011).¹³

4.6 Sociální efekty

Nezvratnými důsledky vystěhovalectví jsou také ty sociální, i když jim mnohdy autoři studií zabývajícími se migrací nevěnují takovou pozornost jako těm předchozím, převážně tedy ekonomickým. Jak bylo analýzou zjištěno, některé sociální důsledky vyplývají sekundárně z dalších jevů migrace. Jako příklad mohou být uvedeny sociální důsledky vyskytující se v rámci komunit, kdy může docházet k narušování sociální rovnováhy, která vyplynula z ekonomických důsledků migrace, kdy si rodiny s příjmy z remitencí mohou dovolit vyšší životní standart, lepší vzdělání či mají více příležitostí než rodiny bez prostředků plynoucích z migrace. Komunita se následně cítí deprivovaná z činnosti aktivnějších jedinců, a to může vyústit až v sociální konflikt, jehož následkem dochází i k sociální exkluzi členů z migrantských rodin (Murrugarra, Larrison, Sasin, 2011, s. 3). Otázkou je, nakolik může být nerovnost patrná v celé společnosti, toto téma je jak se zdá lépe uchopitelné např. v rámci regionu (Skeldon, 1997, s. 3).

¹³ Více zmíněno v kapitole 6.3.5. *Genderové efekty*

V pracích, které byly k tématu této práce prostudovány, jsou však ohledně sociálních následků zmiňovány především ty, které se týkají rodin migrantů, tedy těch, jež jsou tzv. zanecháni v zemi původu, což jsou obvykle děti a starší jedinci, kteří se ocitají v rolích vychovávajících prarodičů. Vzájemné vztahy migrantů s rodiči, tedy prarodiči jejich dětí mohou být touto nastalou situací značně ovlivněny, a to právě kvůli nutnosti spolehnout se na starší generaci rodiny při výchově potomků (Nesteruk, Marks, 2009, s. 79).

Dochází také narušení vztahů dětí s rodiči a k případné psychologické deprivaci potomků vyplývající ze separace rodiny. Autorka Parreñas (2005) zabývající se sociálními důsledky migrace v rodinách na Filipínách dle výsledků svého výzkumu uvádí, že tento typ situace může způsobit tzv. sociální nepohodlí a emocionální vzdálenost mezi příbuznými, pocity jakési vztahové propasti, která se následkem emigrace a vzdálenosti rodičů mezi nimi vytvoří. Děti se mohou stát psychicky deprivovanými, cítit se opuštěné rodiči. V jistých případech bylo zaznamenáno, že děti hůře snášejí, pokud je migrantem matka, spíše než otec (Parreñas, 2005, s. 69). Jistou roli v tomto hraje skutečnost, že otcové se pokouší tzv. vychovávat na dálku, vyjadřují se ke kázni dětí, může nastat pocit větší přísnosti či odměřenosti. U dětí zanechaných v zemi původu bez rodičů může také být zvýšeno riziko zneužívání nebo se mohou snáze stát obětí obchodu s lidmi. (Mansoor, Quillin, 2006, s. XII)

Následně se během vývoje potomka může také projevit problém s vytvářením vlastní identity, s navazováním kontaktů či s rozvíjením sociálních schopností, což snadno vyústí v komplikovanou sociální integraci. Následky mohou být znatelné také v přístupu dítěte ke vzdělání. V některých případech se dostávají psychosomatické poruchy, které se negativně projevují na celkovém zdravotním stavu dítěte. Dalším rizikem je skutečnost, že se dítě také snadněji dostává do konfliktu se zákonem, případně je více ohroženo závislostí na rozličných návykových látkách, neboť prarodiče mnohdy nezvládají přiměřenou sociální kontrolu. Psychologické následky mohou být patrné také u starších členů rodiny, jelikož zodpovědnost za výchovu dětí je psychicky náročná, mohou nastat také pocity izolace. Negativní dopady se u obou zmiňovaných skupin, dětí a seniorů, mohou navíc dále prohlubovat a vzhledem k pocitům opuštěnosti se k psychologickým problémům připojují hrozby diskriminace a reálného izolování od společnosti (Cheianu-Andrei a kol., 2011, str. 9, 16, 17).

Tyto efekty lze zmírnit pomocí tzv. udržování vztahu s rodinou na dálku. Tento typ vztahu jistě není plnohodnotný, ale i přesto jsou v dnešní době dostupné převratné možnosti v této oblasti, pokud srovnáme situaci s jen několika desítkami let zpět. Nynější nové formy komunikace umožňují migrantům mnohem snadněji udržovat kontakty s členy rodiny v zemi původu. Někteří autoři pro tento stav užívají pojmu „virtuální návrat“, kdy se migranti a jejich rodiny mohou cítit více propojeni vzhledem k možnostem komunikace skrz virtuální prostor (Novosák, Stojanov, 2007, s. 142).

Zmíněné sociální důsledky mohou nabýt dlouhodobého rázu, pokud následující generace navází na své rodinné vzory. V takovém případě se jedná o tzv. opakující se model. Z toho vyplývá, že dopady migrace mohou ohrozit ideu rodiny jako základní stavební jednotky ve společnosti, její role a primární funkce. Komplexně může dojít ke změnám v sociálních vztazích, v sociálních rolích, v předávaných kulturních hodnotách. Jedná se o změny, které se na jedincích projevují v důsledku osobního stresu, zkušeností migrantů a jejich rodin zanechaných v zemi původu s nevyhnutelnými sociálními následky migrace (Appleyard, 1987, s.29).

Některé z uvedených sociálních efektů se, pokud již samy o sobě nejsou, mohou stát spouštěčem sociálních problémů. Kromě uvedené sociální nerovnosti lze např. v případě opuštěných dětí brát v potaz vyšší riziko kriminality či užívání závadných návykových látek, snáze se mohou stát oběťmi násilí či být sociálně vyloučeny. Obdobně jako osamocení staří lidé, u kterých může dojít k sociální izolaci, nemožnosti zapojit se do běžného života společnosti, nehledě na neuspokojení dalších životních potřeb.

Nyní následuje shrnutí celé kapitoly a jednotlivých efektů. Vzhledem k naplnění cílů práce, týkající se zjištění dopadů vystěhovalectví, byla tato kapitola zaměřena na dané téma, čili efekty migrace. Byly představeny efekty ekonomické, politické, genderové a sociální.

V první části byly popsány dopady vzhledem ke statusu migranta a délce trvání migrace. Bylo zjištěno, že rodinný status má vliv na motivaci migrace i na následné důsledky, a to převážně z ekonomického hlediska, konkrétně ve výši zasílaných remitencí. Rodina si touto formou diverzifikuje své příjmy, je ekonomicky stabilnější a ne tolik nachýlná k případným

rizikům. Délka migrace má pak vliv na zasilání remitencí, obvykle čím migrace trvá déle, tím se snižuje zasilání příjmů do země původu.

Nejvíce prostoru bylo věnováno ekonomickým důsledkům migrace, neboť se také nejvíce vyskytovaly v analyzovaných zdrojích k této práci, ekonomickým následkům migrace se věnuje množství studií. K ekonomickým důsledkům byly zařazeny remitence, vzdělání, zpětná migrace, nezaměstnanost a vyrovnávání mezd, odliv mozků. Z ekonomických důsledků vyplývá, že vystěhovalectví je pro vysílací země a danou společnost jevem spíše přínosným a může vést i k rozvoji, otázkou však je nakolik je tato situace udržitelná a efektivní.

Z demografického hlediska se důsledky migrace jeví spíše jako negativní, důsledkem vystěhovalectví v tomto ohledu bývá úbytek obyvatelstva a dochází ke stárnutí populace. Hustota obyvatelstva nadto ovlivňuje technologickou, ekonomickou, vojenskou či politickou sílu země, tudíž úbytek obyvatel ve vysílací zemi generuje řadu dalších efektů. Pozitivně je migrace vnímána pouze ve smyslu vystěhování se ze zaostalých venkovských oblastí do měst, která prosperují. Důsledkem pak může být řešení problému chudoby v některých oblastech.

Vystěhovalectví způsobuje také genderové efekty, kdy dochází k proměně tradičních genderových rolí ve vztahu ženy a muže, kdy ženy se stávají samostatnějšími a více migrují. Následně dochází ke změně genderového náhledu v rodině, kdy žena se často stává živitelkou, a to může generovat další důsledky.

U další kategorie, politických důsledků, bylo zjištěno, že tento typ dopadů se ve vysílacích zemích promítá spíše skrze diasporu. Tento efekt se jeví jako obtížně měřitelný, projevuje se nepřímo. Může se jednat spíše o vliv skrze finanční podporu politických uskupení ze zahraničí. Teoreticky by bylo možné využít zahraničních zkušeností migrantů k efektivnější politice.

Poslední kategorii tvoří sociální efekty, které vznikají buď samotným aktem vystěhovalectví, nebo jsou generovány dalšími důsledky migrace. Sociální důsledky

vyplývající z migrace jsou primárně negativní. Vznikají nerovnosti ve společnosti, nejvíce znatelný je dopad na stabilitu rodin, dochází k izolaci a exkluzi seniorů a dětí, psychologickým problémům a to vše může následně vést k dalším sociálním problémům. Klíčovou otázkou zůstává, nakolik je ohrožena funkce rodiny jako základní jednotky ve společnosti, přičemž odpověď zřejmě zodpoví až další generace.

Přesto, že jsou dané efekty pro přehlednost rozděleny do kategorií, po analýze daných jevů bylo zjištěno, že důsledky migrace jsou mnohdy propojeny a jednotlivé efekty generují další. Nelze je tedy vnímat jako izolovaný prvek, ale spíše komplexně.

5. Reakce institucí na dopady migrace

„Rozsah a rozmanitost dnešní migrace je mimo jakékoli předchozí zkušenosti. Odpovědi na otázky, které vyvolávají, pomůže určit průběh 21. století. " (Martin, R., podle OSN, 1993)

Zda a jakým způsobem má být reagováno na dopady vystěhovalectví je poměrně relativní pojetí, na něž neexistují zaručené instrukce. Jako ideální způsob odezvy na možné následky migrace se jeví ten, kdy pozitivní dopady jsou podporovány a negativní zmírňovány. Je patrné, že nejvíce již zmiňovaných negativních dopadů migrace, jako jsou např. populační důsledky či odliv mozků, by bylo možno zmírnit redukcí rozsahu vystěhovalectví, ovšem nikoli restriktivní formou, ale pokud možno reformní cestou ze strany státu, a to za spolupráce s příhodnými vnějšími aktéry a podporou migrace zpětné. Pro uskutečnění takovýchto změn se jeví jako důležité strukturální reformy systému dané země, a také nalezení nástrojů pro podporu a rozvíjení důsledků pozitivních.

Není možné účelně reagovat na důsledky migrace, pokud nejsou známy důvody, jež migrační proces vyvolávají. Je důležité, aby si aktéři, kteří hodlají na následky migrace reagovat (toto se nevyhnutelně týká také redukce emigrace), uvědomili, jaké faktory přiměly jedince opustit domovskou zemi. Jak již bylo objasněno v kapitole týkající se současných teorií migrací,¹⁴ primárně jsou jako důvod migrace obvykle zmiňovány ekonomické okolnosti, jako je nedostatek pracovních příležitostí či rozdíly v příjmech. Toto může být doplněno politickou situací v daném místě, kdy se rozhodujícím faktorem pro emigraci může stát skutečnost, zdali se jedná o represivní režim či naopak demokratický, jak jsou dodržována lidská práva atd., nakolik jedinec může využívat svých základních osobních svobod. Člověk také může být přitahován okolnostmi, jež mu v domovské zemi scházejí. I když je takovýchto faktorů jistě značné množství a nelze je tak jednoduše generalizovat, bylo by vhodné, aby si zasahující aktéři, ať už se jedná o ty v rámci státu nebo mezinárodní, uvědomili nejprve motivy a poté účelněji reagovali na následky. V rámci reagování na migrační proces by se mělo jednat o řešení problémů vyvolaných současným systémem migrace a o zvýšení schopnosti dosahovat skutečného prospěchu pro potřebné, k čemuž je potřeba multilaterálních i bilaterálních závazků,

¹⁴ Okolnosti vedoucí k migraci byly zmíněny v části *Současné teorie mezinárodní migrace*, s.

aby bylo následně dosaženo efektivní reformy týkající se migrace a jejího řízení (Goldin, Reinert, 2007, s. 18).

Vzhledem k naplnění cílů této práce budou následující části kapitoly zaměřeny na reakce jednotlivých sektorů na efekty migrace.

5.1 Veřejný sektor

Úloha státu jako subjektu reagujícího na následky migrace se jeví jako nezbytná. Pokud má být odezva státu účelná, je předpokladem, aby v zemi probíhalo tzv. dobré vládnutí neboli řádná správa věcí veřejných. S dobrým vládnutím souvisí stabilní a efektivní vládní instituce, které se zabývají ekonomickými organizacemi a řízením veřejného sektoru, což nezbytně zahrnuje transparentnost, odpovědnost, a také vznik regulačních reforem. Je zdůrazňována demokratická správa věcí veřejných, respektování vlastnických práv, rovné zacházení podle zákona, eliminace byrokratického obtěžování, ochrana před organizovaným zločinem a důraz na absenci korupce. Tyto aspekty jsou důležité pro růst a stabilitu státu, jemuž tak umožňují vyrovnávat se efektivněji s dopady migrace (United Nations University, 2012).

Je tedy otázkou každé určité země, jež je zasažena vyšší mírou vystěhovalectví, jak se rozhodne vyrovnat s negativními následky migrace a podpořit ty pozitivní. Jedná-li se o chudé a rozvíjející se emigrantské státy, je mnohdy pro efektivní odezvu na dopady migrace potřebný také nápomocný zásah z vnější. V takovém případě je předpokladem, aby daná vysílací země projevila ochotu a vůli ke spolupráci na společném cíli, pokud hodlá obdržet mezinárodní pomoc (Faist, 2010, s.85). Je tedy vhodné, aby se stát podílel či podporoval aktivity vedoucí k efektivní reakci na následky vystěhovalectví.

5.2 Mezinárodní pomoc a nestátní neziskový sektor

Na důsledky vystěhovalectví ve vysílacích zemích může být reagováno i mezinárodně, a to obvykle skrze přijímací země migrantů. Jedná se o donorské země, které svými zásahy směřovanými na následky migrace usilují o podporu rozvoje v dané vysílací zemi, který by měl vyústit v redukci migrace. Pro takový počín mohou imigrantské země využít několika instrumentů, mezi něž obvykle spadají investice, zásahy v rámci přeshraničního obchodu a

mezinárodní pomoc, která je poskytována donory prostřednictvím mezinárodních neziskových institucí, ve spolupráci s těmi lokálními.

Důležitým faktorem je, aby takováto pomoc souvisela s hospodářsko-politickými reformami v daných přijímacích zemích, navazovala na ně a podporovala je. Takovýto zásah z vnější pak může účelně ovlivnit následky migrace, případně redukovat emigrační toky, i když v tomto případě je uplatňována zásada dlouhodobosti (Martin, Widgren, 2002, s. 34, 35).

Skutečností zůstává, že ať už pro otázku suverenity, kterou si všechny státy důsledně hlídají anebo pro relativní slabost mezinárodních organizací a konečně pro komplexnost tohoto jevu, fenoménu současnosti, jímž se migrace bezpochyby stala, není mobilita primárně koordinována některou z mezinárodních organizací. Otázka institucionalizace norem a pravidel pro správu migrace na mezinárodní či regionální úrovni tak ve značné míře zůstává v kompetenci jednotlivých států. Jisté mezinárodní organizace však do problematiky migrace také zasahují.

5.2.1 Mezinárodní organizace

V návaznosti na předchozí text budou v této podkapitole představeny jednotlivé mezinárodní organizace, které v problematice migrace mohou na určité úrovni zasahovat.

Evropská unie

Evropská unie (EU) je jednou z institucí, která se předmětem migrace zabývá již od svého založení roku 1957 a jejíž členské státy se vzhledem k propustnosti vnitřních hranic pokouší dohodnout na společné imigrační politice a sdílet suverenitu a podstatné závazky týkající se otázek migrace, a to zejména s ohledem na občany členských států EU. Nicméně značná část pravomocí stále zůstává v rámci členských států (Haus, 2001, s. 287).

Aktuální posun přístupu EU k migraci lze datovat od roku 2008, kdy došlo Komisí k představení nového konceptu, tzv. Posílení globálního přístupu k migraci, jehož účelem je větší koordinace a součinnost mezi EU a třetími zeměmi, což by mělo vést ke zvýšení účinnosti a soudržnosti v rámci uplatnění globálního přístupu v praxi. Důležitý je aspekt soudržnosti politik ve prospěch rozvoje. Tato soudržnost by následně měla podporovat účinnější řízení migrace na globální úrovni

Koncept Posílení globálního přístupu k migraci, který se kromě bodů týkajících se legální ekonomické migrace či boje proti nelegální migraci zabývá také migrací a rozvojem, rovněž souvisí s reakcí na dopady vystěhovalectví. Cílem tak je mimo jiné zlepšit systémy pro převody remitencí, účast diaspor na vytváření politik EU, řešení problému odlivu mozků a demografického vývoje, zlepšení kvality vzdělání a situace zaměstnanosti v oblastech s vysokou migrací a zdokonalení veřejné správy. Důležitý je aspekt soudržnosti politik ve prospěch rozvoje. (EU, 2008)

IOM

IOM vznikla roku 1989 transformací z původního Mezivládního výboru pro evropskou migraci, jehož vznik je datován do roku 1951. Původně tato organizace vylučovala spolupráci se zeměmi ze sovětského bloku a zabývala se procesem zařizování emigrací uprchlíků, vysídlených osob a ekonomických migrantů z Evropy do dalších zemí (IOM, 2001).

V současnosti IOM působí ve všech oblastech světa a mimo tradičního zaměření na problematiku uprchlíků se zabývá také řízením a porozumění otázkám migrace či podporou sociálního a hospodářského rozvoje jejím prostřednictvím. IOM se angažuje také v aktivitách týkajících se následků migrace ve vysílacích zemích, a to převážně v otázkách zpětné migrace a následné reintegrace v zemích původu. Zabývá se rovněž genderovými otázkami v rámci migrace a v neposlední řadě IOM působí i jako zprostředkovatel dialogu v rámci Mezinárodního a Regionálního konzultačního procesu o migraci, jehož prostřednictvím se setkávají zástupci států, mezinárodních a nevládních organizací, a to z důvodu výměny informací související s otázkami migrace a jejich společného zájmu. (IOM, 2014).

OECD

Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj (OECD) byla založena roku 1961 a jejím heslem je: „Lepší politiku pro lepší život.“ Posláním této organizace je podpora politiky, která posiluje ekonomický růst a zaměstnanost, což by mělo vést ke globálnímu sociálnímu blahobytu všech obyvatel. OECD se zabývá také oblastí migrace a pravidelně poskytuje statistická data týkající se tohoto tématu, navíc jsou každoročně vydávány zprávy o trendech v migraci a migrační politice. Údaje jsou dohledatelné globálně nebo dle jednotlivých zemí a i díky těmto datům může být reagováno na efekty vystěhovalectví či zjištěno, nakolik jsou dané

reakce účelné a mohou být směřovat i pro donorské státy. V rámci organizace jsou pořádány také mezinárodní konference o vzájemných vztazích mezi veřejnými politikami, migrací a rozvojem a workshopy na posílení migrace a rozvoje prostřednictvím zlepšení politiky a institucionální soudržnosti a informace takto sdílené mohou být účelně využity i pro reakce na následky migrace (OECD, 2015).

Výbor pro rozvojovou spolupráci, spadající pod OECD, také vytvořil koncept Oficiální rozvojové pomoci (ODA). Jedná se o toky oficiálního financování, z něhož plynoucí finanční a jiné prostředky jsou směřovány do rozvojových zemí, a to za účelem podpoření hospodářského rozvoje a prosperity určených zemí. Koncept bývá používán také jako indikátor mezinárodního toku pomoci a měří její účinnost. ODA zahrnuje příspěvky dárců vládních agentur do rozvojových zemí a multilaterálních institucí. (OECD, 2003) Oficiálně by měly vyspělé země pro tuto podporu vyčlenit 0,7 % ze svého HNP, přičemž reálně bylo vládami v roce 2013 vyčleněno 0,3 % z HNP (OECD, 2013). Příspěvky plynoucí z rozvojové spolupráce mohou být využity také jako odezva na následky migrace.

ILO

Mezinárodní organizace práce (ILO) je odbornou organizací v rámci Organizace spojených národů (OSN), která vznikla po Druhé světové válce v roce 1946. ILO je organizací usilující o prosazování sociální spravedlnosti, udržitelný hospodářský růst, zlepšování zaměstnanosti a s tím spojené mezinárodní uznávání pracovních práv. V rámci migrace se ILO zabývá převážně oblastí migrace pracovní a ochranou pracovních migrantů. V tomto směru byly také vydány konvence týkající se migrujících pracovníků, rovného zacházení a právech sociálního zabezpečení.

Otázka zaměstnanosti se nepochybně týká vystěhovalectví a efektů s ním spojených, proto jsou aktivity ILO v této oblasti také relevantní. V současnosti se tato organizace dosti zabývá zaměstnaností mládeže, a tento program může být významný také pro vysílací země, a to např. prostřednictvím aktivit ILO, jako jsou analýzy účinnosti politik a programů v oblasti zaměstnanosti mladých, politické poradenství a budování kapacit pro vlády a zaměstnavatele na trhu práce, technická asistence při formulování a následné implementaci národních programů zaměstnanosti, advokacie a další.

Kromě již zmíněných cílů ILO usiluje rovněž o zmírňování sociálních nerovností, které jsou také jedním z důsledku migrace. (ILO)

Světová banka

Organizace Světová banka (WB) vznikla v roce 1944 a je mezinárodní finanční institucí spadající pod OSN. Součástí je Skupina Světové banky, pod kterou spadá 5 dalších organizací a které tvoří dohromady jednu skupinu. Jedná se o Mezinárodní asociaci pro rozvoj, Mezinárodní finanční korporaci, Multilaterální agenturu pro investiční záruky a Mezinárodní centrum pro řešení investičních sporů (WB, 2015).

Mottem WB je „pracovat pro svět bez chudoby“. Ve smyslu tohoto hesla WB poskytuje půjčky do rozvojových zemí, podporuje zahraniční investice a mezinárodní obchod. Cílem je uvedený svět bez chudoby, jinými slovy přinejmenším její snížení. (WB, 2015).

Světová banka se také značně angažuje v oblasti migrace, protože shledává vazby mezi rozvojem a migrací. V roce 2013 byla zahájena iniciativa KNOMAD , která by měla být centrem znalostí a politických zkušeností v záležitostech migrace a rozvoje, a to skrze odborníky z celého světa a použitím jejich znalostí, které by mohly být využity politickými činiteli jak v přijímacích, tak ve vysílacích zemích (KNOMAD, 2013).

Konkrétněji, pokud jsou brány v potaz dopady vystěhovalectví, se WB soustředí na využití remitencí. Cílem Světové banky v této oblasti je vylepšení souboru odvětví zajišťujících ekonomické funkce pro vnitrostátní a přeshraniční platby, podpoření integrity systémů převodu peněz, nižší poplatky přeshraničních plateb a návazně na to výhodnější využití remitencí v zemi původu. WB poskytuje technickou podporu v této oblasti a poradenství, s úmyslem umožnit přístup k finančním službám více migrantům a příjemcům remitencí. Soustředí se také na využití vazeb zemí původu s diasporami, které by mohly podpořit rozvoj domovské země uvolněním finančních prostředků, jež by financovaly specifické projekty pro podporu privátního či veřejného sektoru v dané zemi (WB, 2014).

WTO a NAFTA

Jedná se o mezinárodní instituce, které vznikly v 90. letech a jejichž cílem je stanovení a liberalizace pravidel pro obchod mezi zeměmi. Rozdíl mezi těmito organizacemi je takový, že NAFTA je zaměřena jen na část amerického regionu, zatímco Světová obchodní organizace (SOO/WTO) operuje globálně. Tyto organizace se zaměřují také na oblast migrace, kdy je na základě smluvní dohody možný dočasný pohyb osob, a to za účelem pracovní migrace na daném smluveném území. Tento způsob by mohl být brán v potaz jako reakce na jisté důsledky vystěhovalectví, jako je např. odliv mozků, a potenciál by mohl být také v podpoře zpětné migrace (NAFTA; WTO, 2012, 2015).

WTO mimo jiné apeluje na budování kapacit rozvojových zemí vládních činitelů v mezinárodních obchodních záležitostech, liberalizaci a odstraňování překážek pro světový obchod, což by mohlo mít pozitivní dopad na ekonomický růst vysílacích zemí a redukovat tak míru emigrace (WTO, 2015).

5.2.2 Nestátní neziskový sektor

Na dopady vystěhovalectví je v dané vysílací zemi reagováno také prostřednictvím nevládního neziskového sektoru, jež zahrnuje organizace, které nejsou zřízeny za účelem zisku a jejich konání je nezávislé na vládě státu. V rámci tématu této práce se může jednat o zahraniční zprostředkující nevládní organizace, které operují s prostředky získanými od donorů, a také je obvykle dále předávají, aneb spolupracují s lokálními nevládními neziskovými organizacemi v dané oblasti reakcí na následky vystěhovalectví.

Existují organizace, které se orientují speciálně na oblast migrace a také na dopady s ní související, nebo organizace, jež mají širší pojetí svého působení, z nichž migrace a její následky mohou být jedním z nich. Metody sociální práce, jako např. psychosociální poradenství, sociální péče a další, bývají reakcí na sociální dopady, jež byly zmíněny v předešlé kapitole. Konkrétněji je toto téma analyzováno v následující kapitole.

V této kapitole byly představeny možné zpětné vazby jak veřejného, tak neziskového sektoru směrem k důsledkům migrace ve vysílacích zemích a možnosti řízení migrace v tomto směru. Vzhledem k faktu, že migrace není primárně koordinována některou z mezinárodních organizací, zasahují tyto instituce do jevu migrace jen do určité míry. Aby byla reakce na

zpětné dopady migrace vskutku účelná, jeví se jako vhodná systematická kooperace mezi oběma sektory. Nestátní neziskový sektor skýtá potenciál pro zpětnou vazbu na sociální důsledky migrace, čemuž se hlouběji věnuje část následující kapitoly.

6. Případová studie: Moldavsko

Moldavská republika je jednou z nejchudších a nejméně rozlehlych zemí Evropy, v intenzitě migrace obyvatelstva ze země původu však mnohé státy předčí. V Moldavsku dochází k masové emigraci aktivní pracovní populace, což s sebou přináší řadu důsledků.

Vzhledem k naplnění cílů práce následující případová studie přiblíží a analyzuje jednotlivé efekty vystěhovalectví v Moldavské republice, a také reakce veřejného a neziskového sektoru na tuto skutečnost.

V úvodní části následujícího textu budou krátce zmíněny základní údaje o Moldavsku a vzhledem k návaznosti na téma práce bude představena migrace tamtéž. Další text se již věnuje naplnění cílů práce, tedy představení konkrétních efektů migrace a reakcí jednotlivých sektorů.

6.1 Základní údaje o Moldavské republice

Moldavská republika je malým vnitrozemským státem s přibližně 3,5 miliony obyvatel, nacházejícím se ve východní části Evropy, konkrétně je obklopena Rumunskem a Ukrajinou. Největší část populace tvoří Moldavané, výrazný podíl v obyvatelstvu zatupují také Ukrajinci a Rusové. Náboženské vyznání v Moldavsku je většinově pravoslavné. Historie země je pestrá, během let spadala pod Uhry, Polsko, Osmanskou říši, Rusko i Rumunsko a posléze pod Sovětský svaz. Od roku 1991 je Moldavsko nezávislou republikou (Bateman, Egan, 1999, s. 357).

Jelikož Moldavsko v podstatě nedisponuje nerostnými zdroji, hlavním těžištěm ekonomiky je zemědělství. Je energeticky závislou na ostatních státech, co se týče využívání paliv, dodávek elektřiny a léků. Jedná se o jednu z nejchudších zemí Evropy, v současnosti je však makroekonomický vývoj pozitivní a HDP země vykazuje růst (Index mundi, 2012).

6.2 Migrace v Moldavsku

Fenomén migrace se v Moldavské republice rozmohl po rozpadu Sovětského svazu a vyhlášení nezávislosti v roce 1991. Otevření hranic a nejisté změny provázející transformaci systému země způsobily masivní pracovní emigraci.

Dle expertů lze migraci v Moldavsku rozdělit do čtyř etap. První započala v době vyhlášení nezávislosti a přetrvávala zhruba do roku 1994. Tuto etapu provázela tzv. kyvadlová migrace, kdy obyvatelé přejížděli hranice nakupovat rozličné produkty, a to za účelem jejich prodeje v zemi původu. Tato fáze migrace byla spuštěna se socio-ekonomickými změnami provázejícími transformaci země, kdy vzrostla nezaměstnanost a obyvatelstvo více strádalo. Situace se změnila po zavedení vízového režimu, intenzivnější celní kontroly a dalších mechanismů, které tento typ migrace již nečinily výhodnou (Institute for Public Policy, 2008, s.6-14).

Další fázi značí pracovní migrace, a to jak do hlavního města Moldavska, tak do zahraničí. Situace v zemi se začala stabilizovat, ovšem finanční krize na konci 90. let vyvolala zvýšení pracovní migrace. Na počátku nového milénia se míra emigrace stále navyšovala, a tak se řízení migrace pozvolna stávalo i politickým zájmem a byly podniknuty první regulační kroky ze strany státu.

Následkem těchto opatření se v Moldavsku započal rozmáhat trend sezónní migrace. Mimo to je pro současnou fázi je charakteristická převážně pracovní emigrace obyvatel z venkova, kde se zvýšila nezaměstnanost. Vláda se nadále a výrazněji pokouší zasahovat do regulačních procesů migrace. Vznikl nový koncepční přístup pro regulaci pracovní migrace a užší spolupráce s EU, probíhá podepisování dohod s přijímacími zeměmi ve snaze regulovat vystěhovalectví (Institute for Public Policy, 2008, s.6-14).

Dle nejnovějších oficiálních statistik z roku 2012 žije mimo stát Moldavsko okolo 17% občanů, což je přes 600 tisíc obyvatel z populace dané země. Tento údaj však nezahrnuje data vyplývající ze sezónní migrace, která je krátkodobá a obtížně měřitelná (Migration Policy Centre, 2013).

6.3 Efekty migrace v Moldavsku

Tato kapitola bude zaměřena na konkrétní důsledky vystěhovalectví v Moldavsku, zařazený budou do obdobných kategorií jako v předchozí části této práce.¹⁵ Bude tedy představen výčet dopadů vzhledem k rodinnému statusu migranta a trvání migrace, dále demografické, ekonomické, politické, genderové a sociální efekty. Téma této kapitoly je

¹⁵ Kategorie v kapitole 4. *Efekty migrace*

odpovědí na jeden z cílů práce, jenž je zaměřen na zjištění efektů vystěhovalectví v konkrétní zemi, tedy ve státě Moldavsko.

6.3.1 Dopady vzhledem k rodinnému statusu migranta a trvání migrace

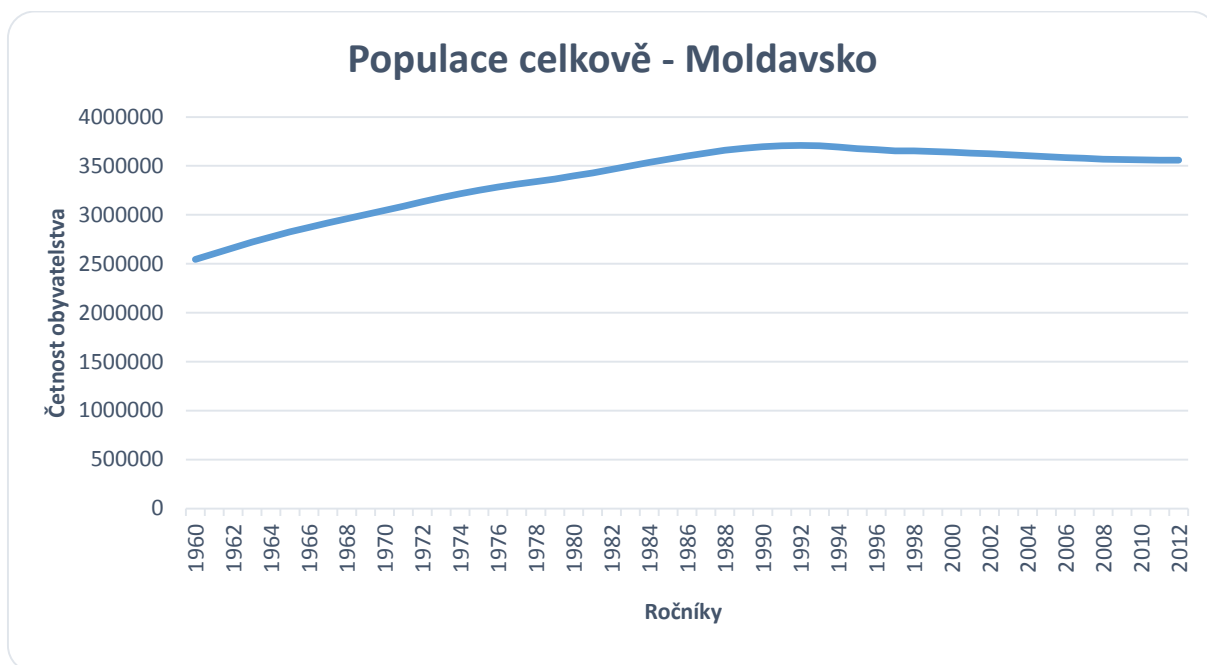
Nebylo zaznamenáno, že by rodinný či jiný status příliš ovlivňoval rozhodnutí moldavského migranta. Z Moldavska emigrují lidé všech statusů, pokud se nacházejí v pracující věkové kategorii. Migrují tak ženy i muži, svobodní či v manželském svazku, často s univerzitním titulem, ale i naopak (Novosák, Stojanov, 2007, s. 138). Nebyla zaznamenána studie, která by přibližovala, zda jedinci s jistým statusem zasílají větší míru remitencí, aj. Dá se předpokládat, že v Moldavsku rodinný status ovlivňuje spíše sociální následky migrace, protože pokud je migrant zároveň rodičem, logicky jsou sociální následky v rodině následkem migrace více negativní, než kdyby se jednalo o migranta bez závazků.

Délka migrace má v Moldavsku výrazný vliv na následky vystěhovalectví. Trendem v Moldavsku je převážně sezónní migrace. Jedná se o situaci, kdy migrující osoba opouští svou zemi původu pouze dočasně, nikoli trvale. Tento typ mobility s sebou nepřináší trvalou změnu bydliště, což také snižuje potencionální rizika v nové destinaci, ale především takový krátkodobý typ migrace zmírňuje negativní dopady vystěhovalectví v zemi původu. Vzhledem k frekventovanějším návratům migranta jsou zmírňovány psychologické a sociální následky, způsobené separací od rodiny. Zároveň je sezónní migrace významnou strategií pro vyrovnání se s chudobou (Görlich, Trebesch, 2008, s. 108-109)

6.3.2 Demografické efekty

Demografickou situaci v Moldavsku značně zasáhly systémové změny související se sociálním a ekonomickým přechodem země na počátku 90. let, což mělo za následek populační úbytek. Kromě nízké porodnosti je příčinou této situace převážně emigrace, která je od 90. let v Moldavsku poměrně vysoká. Aktuálně se proto země potýká se stárnutím populace a úbytkem mladé generace (Makaryan, 2012, s. 211-212).

Graf č. 1 Četnost obyvatelstva Moldavsko

Zdroj: World Bank, 2014

Dle schématu znázorňujícího demografický vývoj četnosti obyvatelstva v Moldavsku je zřejmé, že od roku 1990 v podstatě nebyl zaznamenán přírůstek populace, ale úbytek obyvatelstva není natolik výrazný. Četnost populace v Moldavsku se v současnosti pohybuje okolo 3 560 tisíc obyvatel, načež úbytek populace od 90. let je řádově okolo 130 tisíc, což značí pokles o necelá 4% v průběhu 12 let. Úbytek populace nekoresponduje s migračními toky a důvodem je zřejmě skutečnost, že v Moldavsku převažuje migrace dočasná, a také je v zemi vysoká frekvence migrace zpětné.

Populační efekty migrace vytváří další důsledky, které mohou být různé. Je ovlivňován např. ekonomický růst, neboť s úbytkem populace ubývá také pracovní síly (Coleman, Rowthorton, 2011, s.226). Zintenzivňuje se také stárnutí populace.

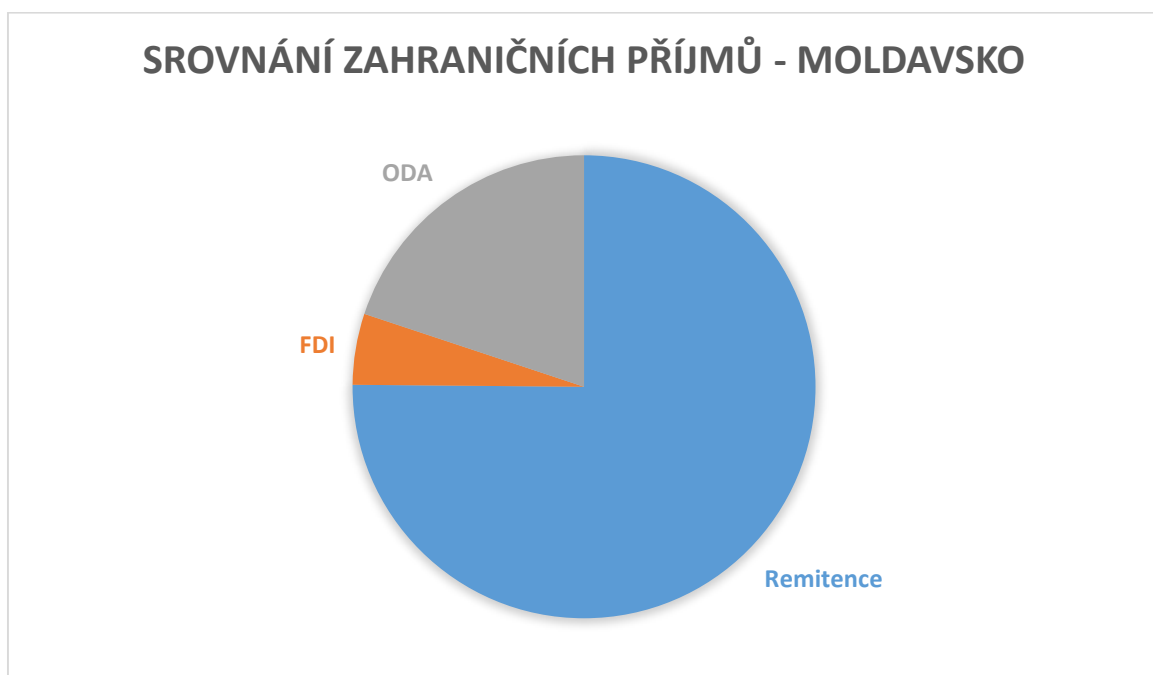
6.3.3 Ekonomické efekty

Následující podkapitoly přibližují ekonomické dopady vystěhovalectví v Moldavsku. Užity budou obdobné kategorie, jako ve čtvrté kapitole této práce. V této části budou konkrétněji vymezeny ekonomické efekty remitencí, zpětné migrace a bude brán potaz v dopadu migrace na vzdělání, nezaměstnanost či odliv mozků v dané zemi.

6.3.3.1 Remittance

Co se týče ekonomických následků emigrace, Moldavsko zřejmě nejvíce ovlivňují remittance. Tato země je jedním z největších recipientů prostředků ze zahraničí v Evropě a navíc remittance tvoří významnou část HDP tohoto státu, v současnosti je to okolo 24,5%. Moldavsko je tak na první pozici v Evropě a čtvrté celosvětově v objemu remitencí k HDP (WB, 2013).

Graf č. 2 Srovnání zahraničních příjmů pro rok 2012

Zdroj: World Bank (2014)

Z uvedeného grafu vyplývá, jak významný podíl ze zahraničních příjmů plynoucích do Moldavska tvoří remittance v porovnání s rozvojovou pomocí a zahraničními investicemi. Ve skutečnosti bude tento podíl zřejmě ještě vyšší, neboť statisticky jsou zaznamenány pouze

remittance plynoucí přes formální instituce, je nutno tedy brát v potaz i potencionální remittance, které jsou ze zahraničí zasílány neoficiálními cestami skrze kurýry a další.¹⁶

Dle nejnovějších statistik z roku 2012 uvedených Světovou bankou, pokud jsou srovnány příjmy státu Moldavsko z exportů do zahraničí s remitencemi, pak remittance dosahují téměř polovinu takovéto částky. Tento fakt ještě zdůrazňuje podíl remitencí na ekonomické stabilitě státu a společnosti.

Z výše uvedených údajů vyplývá, že remittance mají potenciál výrazného ekonomického dopadu v Moldavsku. Aby byl takovýto dopad co nejvíce pozitivní pro danou společnost, je určující způsob, jakým jsou remittance použity. Dle výzkumů analyzovaných k této práci i např. dle IOM, jsou remittance jedním ze základních prvků ekonomiky Moldavska, ovšem obvykle jsou konzumovány na uspokojení potřeb domácností a k další investici dochází jen v cca v 10% případech, na což je odkazováno také vzhledem k nízké úrovni finanční gramotnosti a podnikatelské kultury, která není natolik rozšířená a je obecně nedostatečná (IOM, 2008). Tento stav tak nevytváří další benefity remitencí pro společnost, jimiž by mohlo být např. snižování nezaměstnanosti.

6.3.3.2 Zpětná migrace

Vzhledem k faktu, že mnoho moldavských migrantů zanechává své rodiny v zemi původu, jsou motivováni navracet se do vlasti co nejdříve. Ke zpětné migraci tak obvykle dochází, pokud nedojde ke sjednocení rodiny v zahraničí (Hristev, Mincu, Sandu, Walewski, 2009, s. 49). V případě Moldavanů je vykazován vysoký úmysl navrátit se do země původu, jedná se až o 70% migrantů. Před návratem ale migranti očekávají splnění svých cílů v zahraničí, jako je finanční zajištění domácnosti, nebo také vyčkávají na systémové změny v zemi původu (IASCI-CIVIS, 2010, s. 20).

V Moldavsku zpětní migranti působí pozitivně na ekonomický vývoj země, neboť dle výzkumů více investují do svých ekonomických aktivit, převážně do podnikání. To je výhodné pro ekonomický růst země a zmírňování nezaměstnanosti. Na druhou stranu mnohdy nemají možnost uplatnit své získané znalosti či zkušenosti ze zahraničí v jiné sféře, což je nevyužitý

¹⁶ Neoficiální cesty pro zasílání remitencí byly analyzovány v části 4.3.1. *Remittance*

potenciál, který by mohl mít pozitivní dopady (Porcescu, Nestorowitz, Markowski, 2014, s. 20).

6.3.3.3 Odliv mozků, vzdělání a nezaměstnanost

Moldavsko je zemí ekonomicky velmi závislou na remitencích, které napomáhají ekonomickému růstu, ale nezaměstnanost v zemi zůstává vysoká. Statistiky (MMF, 2014) sic uvádějí, že nezaměstnanost se v zemi pohybuje okolo 6%, ale jen 38% obyvatel ze 72% produktivní populace je oficiálně zaměstnáno (WB, 2014). Tyto údaje znamenají, že i přes ekonomický růst se nepodařilo vytvořit dostatek nových pracovních míst.

Ovšem i v Moldavsku existuje poptávka na pracovním trhu, ale uchazeči obvykle nesplňují odborné a profesionální požadavky. To může být způsobeno i „odlivem mozků“, protože moldavská vláda investuje poměrně vysokou část HDP do vzdělání, dle statistik Světové banky až 8% (WB, 2014). Řešením by mohly být investice do vzdělání, které by bylo orientováno na zaměstnatelnost, tedy takového, které uspokojí poptávku lokálních firem. Obecně jsou na pracovním trhu atraktivní zdravotnické nebo technické profese, o které je zájem i v oblastech s vysokou mírou nezaměstnanosti, ale to může také způsobit efekt odlivu mozků, protože s takovým profilem vzdělání stoupá míra možného uplatnění na trhu práce také v zahraničí (Porcescu a kol., 2014). V Moldavsku však následkem migrace stoupá potřeba jak zdravotnických, tak sociálně pomáhajících profesí.

6.3.4 Politické efekty

Dle dostupných dat bylo zjištěno, že migrace má v Moldavsku spíše nepřímý dopad na politickou situaci v zemi. Toto nepřímé působení je vyjádřeno tím způsobem, že migrující jedinci se zúčastňují voleb ze zahraničí, a to alespoň v takovém poměru, jako běžný moldavský občan, a tak si nepřímo udržují jistý vliv na politickou situaci v dané zemi (Hristev, Mincu, Sandu, Walewski., 2009, s. 50). Pro přiblížení, průměrně okolo 68% občanů Moldavska se účastní parlamentních voleb (IDEA, 2011). Nebyla nalezena studie, která by zjišťovala, nakolik zkušenost s migrací může ovlivnit migrantovo politické smýšlení přímo v Moldavsku. Obvykle se pokouší v tomto směru zapojovat diasporu, což u moldavských diaspor nebylo

vypozorováno. Politickému ovlivnění ze strany diaspor by mohlo přispět širší zapojení občanské společnosti, která by s migranty více kooperovala a komunikovala.

Iniciativa prozatím přichází z druhé strany, kdy moldavská vláda s diasporami vyvíjí snahu komunikovat a projevovat podporu. Příkladem podpory vlády je např. Akční program pro podporu osob narozených v Moldavsku s bydlištěm v zahraničí, z let 2006 – 2009, který měl za úkol např. dosažení ochrany práv migrantů, podporu moldavských tradic a kultury, sociální ochranu a podporu obchodní a hospodářské činnosti, šíření informací prostřednictvím sdělovacích prostředků a další. (IOM, 2008)

6.3.5 Genderové efekty

Dle IOM (2012), je poměr emigrantů ze státu Moldavsko dle pohlaví poměrně vyvážený, přičemž ženy více dominují v dlouhodobé migraci a muži v krátkodobé. Tato fakta jsou však důsledkem feminizace migrace, stejně jako tomu je i v jiných zemích, kde migrace byla dříve doménou mužů (Lutz, 2007, s. 227). V Moldavsku tento trend probíhá od 90. let 20. století, kdy se moldavským občanům po transformaci více otevřely hranice, stejně jako dalším státům spadajících do zóny bývalého Sovětského svazu. Situaci, jež vyústila ve feminizaci migrace, výstižně přibližuje vyjádření jisté moldavské ženy:

„Po pádu Sovětského svazu naše platy výrazně poklesly. Továrny byly uzavřeny. Začali jsme dovážet zboží za vysoké ceny, které byly dříve vyráběny v našich továrnách a levněji prodávány na našich trzích. Všechno se stalo velmi drahým. Naše životy potkala chudoba. Když jsem přišla o práci, nejprve jsem jela pracovat do Moskvy na stavebních pracích. Pak jsem se doslechla, že naši lidé odcházeli do Turecka na práci a byli dobře placeni. Promluvila jsem si s manželem a rozhodla se odejít do Turecka pracovat v domácnostech. Neřekla jsem nikomu jinému, že bych chtěla odejít, protože naši lidé říkají špatné věci o ženách, které opustí domov pro práci v zahraničí...Přijela jsem tu sama, pracovní agentura mi zařídila první práci v Istanbulu: péči o starší osoby Když jsem pracovala v Moldavsku, vydělávala jsem 80-90 dolarů měsíčně, teď tady vydělám 450 dolarů. Rozvedla jsem se s mým manželem po dvou letech. Posílám polovinu mého platu mým dětem...Nevím, jak dlouho tu zůstanu. Vzala jsem si Turka, abych získala občanství...” (Paní. G., Moldavanka, 42 let) (Celik, 2011, s. 256).

Vyjádření této moldavské ženy, která se rozhodla pro trvalou migraci, je výstižným příkladem možných podněcujících faktorů, které jedince motivují k migraci. V tomto případě se jednalo o změnu a zhoršení ekonomické situace v zemi, spojenou se ztrátou zaměstnání, které podpořeny rodinným rozhodnutím vyústily v emigraci dané ženy. Zobrazuje také jisté stigma, které se ve společnosti může objevit, popisující tzv. „špatné ženy“. Tvrzení uvádí také dopady migrace typické pro Moldavsko, a to zasilání remitencí do země původu. Zastoupen je i negativní následek, v tomto případě rozvrácení rodiny (rozvod). V mnohém se tento příklad se jeví jako velmi typický pro moldavské migranty.

Stejně jako muži, i moldavské ženy migrují, aby podpořily své rodiny v zemi původu, umožnily potomkům vzdělání atd. Vzhledem k tomu, že ženy více inklinují k dlouhodobé migraci, existuje také vyšší riziko, že nedojde ke zpětné migraci, ale naopak k reunifikaci rodiny v zahraničí, což představuje negativní efekt pro zemi původu, a to vzhledem ke ztrátě remitencí a lidského kapitálu. Feminizace migrace jako jeden z efektů emigrace na sebe tak může kumulovat další rozličné následky. Pokud emigrují mladé ženy, lze na tento jev nahlížet jako na možný negativní následek pro demografický vývoj země, zvláště v Moldavsku, kde je poměrně nízká porodnost. Emigrují-li starší ženy, které již nezakládají rodiny, příliš to neovlivní vývoj demografický, ale mohou vzniknout sociální důsledky jako např. negativní dopad v péči o starší obyvatelstvo.

V Moldavsku hrozí nedostatek adekvátních služeb pro stárnoucí populaci v klíčových sociálních a zdravotnických službách, v nichž ženy tvoří majoritní skupinu pracujících. V této rychle stárnoucí společnosti je důležitá podpora ze strany mladší generace (IOM, 2013).

6.3.6 Sociální efekty

Migrace v Moldavsku způsobuje převážně negativní sociální efekty. Jedná se především o negativní dopady vystěhovalectví na stabilitu rodin a na jejich nejzranitelnější členy, kteří zůstávají v zemi původu. Jedná se převážně o děti a seniory, kteří jako následek značné pracovní migrace pocítují nedostatek péče a pozornosti, jsou deprivováni. Migrace také ovlivňuje psycho-emocionální vývoj dětí, které postrádají rodičovskou péči, což se může projevit na jejich zdraví, vzdělání a socializačních schopnostech. Starší členové rodiny trpí

psychologickými problémy, které způsobuje skutečnost, že byli svými potomky opuštěni (Cheianu-Andrei a kol., 2011, s. 9,16).

U obou skupin se projevují psychosomatické potíže, tedy zhoršení zdravotního stavu, které je způsobené psychologickými problémy. Děti migrantů a senioři jsou vzhledem ke své zranitelnosti také více vystaveni rizikům diskriminace a sociální exkluze, následně bývají izolováni od společnosti a osamoceni. U těchto sociálních problémů je zapotřebí empatie a poskytnutí vhodného poradenství postiženým osobám, širší zapojení sociální práce. Např. v úvahu přichází také komunitní sociální služby a psychologické poradenství. Jako nutnost se jeví implementace iniciativ, které jsou zaměřeny na ochranu dětí a opuštěných seniorů, jakož i na jejich podporu. Sociální následky migrace jsou výzvou pro moldavskou vládu a pro Ministerstvo práce, sociální ochrany a rodiny (Cheianu-Andrei a kol., 2011, s. 9,16).

Je otázkou, nakolik budou mít sociální následky migrace v Moldavsku dlouhodobější důsledky. Bylo by účelné provedení výzkumu, jehož participanty by byli potomci prvních pracovních migrantů, kteří již založili vlastní rodiny. Cílem by bylo zjištění, zdali následovali své rodinné vzory a jestli nebyly proměněny hodnoty rodiny, její role ve společnosti. To by pak mohlo mít zásadní vliv na vývoj společnosti.

6.4 Reakce institucí na dopady migrace v Moldavsku

V této kapitole budou představeny konkrétní reakce institucí na dopady migrace v Moldavské republice. Budou představeny stanoviska moldavské vlády, instituce reagující mezinárodní pomocí, a také reakce neziskových organizací, a to vzhledem k dopadům migrace v zemi původu.

6.4.1 Veřejný sektor

Moldavská vláda reaguje výrazněji na dopady vystěhovalectví přibližně od roku 2000, neboť koncem 90. let se následkem finanční krize státu prudce zvýšila emigrace ze země. Byla stanovena Národní strategie v oblasti migrace a azylu pro léta 2011–2020, která se zabývá převážně otázkami vystěhovalectví a cirkulační migrace. Dále byl stanoven Akční plán pro

období 2011-2015, který umožňuje realizaci národní strategie. Soustředí se na tzv. cirkulaci mozků, aneb vyšší využití znalostí a dovedností migrantů v zemi původu.

Reakcím na následky emigrace se věnují také jednotlivé vládní instituce. Existuje Komise koordinace činnosti týkající se migračního procesu, která monitoruje aktivity v migrační oblasti. Ministerstvo školství je zodpovědné za uznání kvalifikace v středním odborném vzdělávání získané v zahraničí moldavskými občany. Ministerstvo odkazuje také na vzdělávací poradenství (govmd, 2011).

Národní agentura zaměstnanosti je odpovědná za provádění státní politiky a mezivládních dohod týkajících se pracovní činnosti a sociální ochrany migrujících pracovníků.

Další institucí je Úřad pro vztahy s diasporami, který byl zřízen roku 2012 v rámci státního kancléřství Moldavské republiky, a to za účelem koordinace provádění státní politiky ve vztazích s moldavskými diasporami v zahraničí. Ve vztahu k následkům migrace se činnost Úřadu pro vztahy s diasporami soustředí převážně na potenciál lidské a materiální podpory od diaspor, která může vyústit v pozitivní důsledek migrace (NCU, 2013).

Ohledně sociální politiky je významná role Ministerstva práce, sociální ochrany a rodiny (MMPSF), jehož vznik se datuje do roku 2006 a vzhledem k dopadům migrace v zemi apeluje na práva migrantů, jejich zpětnou integraci po návratu a zabývá se také pracovní migrací. V rámci mezinárodní sociální práce tato instituce zřizuje spolupráci vládních orgánů a zahraničních nestátních neziskových organizací, které v zemi operují v rámci řešení záležitostí týkající se nezaměstnanosti. Dále Ministerstvo navrhuje opatření pro zmírnění následků vzniklých z pracovní migrace, provádí analýzu dopadů vystěhovalectví a migrace pracovních sil s ohledem na sociální a ekonomickou situaci a následně navrhuje opatření na zmírnění negativních vlivů

Dále tato instituce neodkazuje konkrétně na dopady způsobené migrací, ale spíše úsilí o ochranu rodin a práv dětí může být příkladem reakce na sociální dopady migrace. Důležitou roli zastává tato instituce také v rámci sociální práce jak obecně, tak i spojené s migrací. Vyvíjí a zlepšuje právní rámec pro sociální pomoc, koordinuje činnost národního systému pro sociální práci a vytváří sociální partnerství s nevládními organizacemi zaměřenými na provádění programů v oblasti sociální pomoci (MMPSF).

6.4.2 Mezinárodní pomoc a nestátní neziskový sektor

Mezinárodní pomoc a nestátní neziskový vstupují do problematiky vystěhovalectví a reagují na jednotlivé dopady migrace v Moldavsku. V této části práce budou přiblíženy aktivity mezinárodních organizací a také nestátního neziskového sektoru, a to vzhledem k jejich reakcím na migraci a její důsledky.

6.4.2.1 Mezinárodní organizace

V Moldavsku zasahuje do řízení migrace několik typů mezinárodních organizací. Moldavsko také jako jeden z příjemců oficiální rozvojové pomoci čerpá touto cestou poměrně významné prostředky. V následujícím textu bude analyzováno, zda a jakým způsobem je v rámci řízení migrace a mezinárodní pomoci reagováno také na důsledky vystěhovalectví.

IOM

IOM v Moldavsku operuje na základě principu uvádějícím, že humánní a řízená migrace přináší užitek migrantům i společnosti. Ve spolupráci s moldavskou vládou se IOM pokouší převážně o řešení rostoucích provozních problémů spojených s řízením migrace, podporu sociálního a hospodářského rozvoje skrze migraci, porozumění otázkám migrace, ochranu lidských práv a důstojnosti migrantů (IOM).

IOM působení v Moldavsku v rámci migrace je poměrně široké, ať už se jedná o projekty financované EU či další, které reagují rovněž na dopady migrace. Mimo podpory diaspor, zpětné migrace a reintegrace migrantů a podpory zranitelných příslušníků je uskutečňován projekt, jehož cílem je zmírnění chudoby skrze vývoj právního, regulačního a institucionálního rámce pro využití remitencí migrantů pro podnikatelské aktivity v Moldavsku. Projekt je veden ve spolupráci s Ministerstvem hospodářství a obchodu Moldavské republiky a Mezinárodní organizace práce (IOM). IOM se také pokouší o budování kapacit mezi politickými představiteli, aby mohly být remitence veřejně lépe využity. V tomto směru organizace podporuje také užší spolupráci mikro finančních institucí, bank a vládních agentur. IOM přispěla také k vypracování programu PARE 1 +1, což je program na využití remitencí v

moldavské ekonomice. V roce 2008 v rámci tohoto programu IOM zprostředkovalo vyslání moldavské delegace do Mexika, která v místě studovala investiční strategie pro využití remitencí, jež by mohly být převedeny do moldavského kontextu. V rámci tohoto programu by měly být remitence využity pro budování malých a středních podniků. IOM pořádá také veřejné debaty a konference reagující na následky migrace (IOM, 2014).

V neposlední řadě se IOM zabývá i podporou kapacit moldavských přistěhovaleckých komunit, s cílem aktivizace jejich podpory místního rozvoje v Moldavsku a spolupráce s vládou, aby ta následně dokázala efektivně využít zdroje diaspor (IOM, 2014).

Projektem vytvoření Krizového centra pro navracející se moldavské migranty IOM spolu s moldavskými vládními činiteli reaguje na nepříznivé sociální situace některých navracejících se migrantů. Studie provedené v posledních letech poukazují na časté zdravotní či psychické problémy této kategorie jedinců. Toto centrum by mělo řešit nedostatek odpovídajících služeb a pomoci migrantům v reintegraci (IOM, 2014).

OECD

Moldavsko je jedním z příjemců oficiální rozvojové pomoci a tato pomoc tvoří přibližně 6 % státního hrubého národního produktu. Tato rozvojová pomoc plyne do jednotlivých sektorů. Nejvíce prostředků z pomoci, pokud jsou brány v potaz projekty reagující na dopady migrace, plynou na podporu bankovních a finančních služeb, což souvisí s výhodnějším využitím remitencí a předpokládaným ekonomickým rozvojem. Dále jsou významné projekty na podporu zaměstnanosti, jako např. podpora mikropodnikání či investice do rurálního sektoru. Množství projektů také reaguje na sociální důsledky, které jsou převážně zaměřeny na děti a seniory v ohrožení. Na základě této pomoci vznikají např. azyly pro sirotky, zlepšují se podmínky pro staré lidi, je snaha o efektivní a udržitelné sociální služby (OECD, 2012) Vzhledem k nepřehlednému množství projektů je obtížné tuto rozvojovou pomoc více specifikovat s ohledem na důsledky migrace. V následující části budou proto přiblíženi nejvýznamnější donoři, a to také vzhledem k reakcím na důsledky migrace v Moldavsku.

Evropská unie

Evropská unie je jedním z nejvýznamnějších donorů Moldavské republiky a od vzniku státu v roce 1991 již zemi přidělila okolo 1 miliardy eur jako zdroj pomoci. Některé z projektů, které

jsou součástí bilaterální pomoci EU, reagují také na dopady migrace v zemi. V současnosti se jedná převážně o programy podporující vznik sdružení migrantů pro místní rozvoj v Moldavsku, zpětnou migraci a reintegraci migrantů či podporu opuštěných a zranitelných rodinných příslušníků, které jsou v místě implementovány převážně MOM. Např. do roku 2013 byl EU financován projekt soustředící se na řešení negativních dopadů migrace na potomky migrantů zanechaných v zemi původu, realizován byl italským Ministerstvem práce, zdravotnictví a sociální politiky, ve spolupráci s MOM a moldavským Ministerstvem práce, sociální ochrany a rodiny. Dále se jedná o projekty cílené pro využití remitencí k podnikání, které jsou v lokalitě uskutečňovány Charitou ČR. V minulosti byl ve venkovské oblasti implementován projekt organizace Hilfswerk Austria International -Osterreichisches Hilfswerk Fur Internationale Zusammenarbeit, který podporoval udržitelné využití remitencí, s cílem rozvoje komunit a následného zmírňování migrace (EU, 2014).

Na odliv mozků reaguje projekt Světové zdravotnické organizace, zaměřený na zdravotní pracovníky, který má za cíl zmírnit odliv mozků ze zdravotnického sektoru a pokud možno podpořit cirkulační migraci (EU, 2014). Další množství projektů již není explicitně zaměřeno na dopady migrace, proto nejsou jmenovány.

Světová banka

Světová banka je z hlediska rozvojové pomoci významným donorem a v současnosti spravuje v Moldavsku téměř dvě desítky aktivních projektů. Nebylo však shledáno, že by některý z těchto projektů reagoval přímo na důsledky migrace. Spíše jsou patrné projekty, které by eventuálně mohly vystěhovalce redukovat, jako programy podporující rozvoj ekonomiky. Další probíhající projekty jsou zaměřeny na oblasti ekologie, zdravotnictví, státní správu či vzdělávání (WB, 2015).

ILO

Moldavsko je členem ILO od roku 1991. Kromě projektů eliminujících dětskou práci v dané zemi a zajišťování důstojných a bezpečných pracovních podmínek, se ILO zabývá také zmírňováním pracovní migrace a podporou zpětné migrace. Angažuje se v budování kapacit ve veřejném sektoru a také poskytování technické pomoci pro řízení migrace pracovních sil (ILO).

6.4.2.2 Nestátní neziskový sektor

Tato podkapitola je zaměřena na reakce neziskových organizací na dopady vystěhovalectví v Moldavsku, a to skrze sociální práci, což je také jedna z výzkumných otázek této práce. Za tímto účelem byla provedena analýza moldavských nestátních neziskových organizací a jejich činnosti, a to prostřednictvím národního registru NNO (CIVIC, 2014). Šetření bylo ztíženo skutečností, že poměrně velký počet nalezených organizací neuvádělo webový odkaz, případně byl portál často nefunkční a jen v několika případech poskytoval informace také v některém z hlavních mezinárodních jazyků. Tyto okolnosti mohly být limitujícím faktorem ohledně nabytých informací.

Sociální důsledky mohou být mnohdy generovány také dalšími dopady migrace. Jak již bylo uvedeno výše, jedním z efektů migrace jsou demografické důsledky, které jsou spojeny také se stárnutím populace. Sociální problém v tomto případě nastává, pokud jsou senioři následkem migrace pracovním aktivních členů domácnosti opuštěni, avšak kvůli snížené soběstačnosti z důvodu vyššího věku jsou odkázáni na pomoc druhých. Na tuto sociálně nepříznivou situaci reagují neziskové organizace jako např. HOMECARE, nevládní nezisková organizace fungující od roku 2005, která má za cíl zvýšit veřejné povědomí o problematice sociálně ohrožených osob, dále usiluje o rozvoj občanských, sociálních a jiných zákonných práv a svobod starších osob, zdravotně postižených, dětí a jiných sociálně nechráněných osob (HOMECARE, 2013). Z typů sociálních služeb poskytuje převážně služby sociální péče, jako jsou osobní asistence a pečovatelské služby. Obdobné zajištění sociální péče pro seniory v Moldavsku pokrývají i další neziskové organizace.

Dále bylo zjištěno, že se neziskové organizace zaměřují na pomoc seniorům izolovaným, ohroženým vyloučením ze společnosti pomocí sociálně terapeutických činností, zprostředkováním kontaktu se společenským prostředím a dále. Jednou z takto působících neziskových organizací je Caritas Moldova, která kromě poskytování služeb sociální péče zřídila denní stacionář, kde se osamělí staří lidé mohou zúčastnit společenských aktivit či vyhledat psycho sociální poradenství. Mají tak možnost zprostředkování kontaktu se společenským prostředím, využití sociálně terapeutických činností (Caritas Moldova, 2015).

Další cílovou skupinou, která se následkem migrace ocitá v nepříznivé sociální situaci, jsou opuštěné děti. Neziskové organizace se v tomto případě zaměřují na podporu dětských domovů, s cílem úspěšné socializace dětí a jejich reintegrace do společnosti, případně i do rodiny. Příkladem takovéto neziskové organizace je CCF Moldova, která usiluje o deinstitucionalizaci a sjednocení rodin. Zdůrazňuje potřebu sociální prevence a podpory rodiny, a to pokud možno dle individuálních potřeb jednotlivých domácností. Jsou zřizovány denní centra, která umožňují vzdělávací či výchovné aktivity pro děti, ale také psychosociální poradenství (CCF Moldova, 2014). Nejaktuálnějším počín této neziskové organizace je příznačně pojmenován „Dům budoucnosti“. Jedná se o stavbu obydlí, kde budou nacházet přístřeší děti, které byly rodiči opuštěny ihned po narození. (CCF Moldova, 2015).

Dalším ze zmiňovaných sociálních efektů vystěhovalectví je narušení vztahů mnoha rodin, neboť jednotliví rodinní příslušníci jsou často na delší časový úsek rozděleni. To pak má za následek další sociální problémy, jako již zmiňované deprivované seniory a děti. Jedním z možných řešení tohoto problému je odstranění příčiny, a to migrace. Nezisková organizace Moldova Mosaic k dané problematice přistupuje řešením nezaměstnanosti tím způsobem, že pomáhá vytvářet pracovní místa pro rodiny, aby je udržela pohromadě (Moldova Mosaic, 2013).

Nezisková organizace Sociopolis, ve spolupráci s Charitou ČR, usiluje o rozvinutí systému náhradní péče v Moldavsku. Poté, co byl roku 2013 schválen zákon o ochraně ohrožených dětí a dětí, jimž se nedostává rodinné péče, nyní navazuje projekt Posílení systému sociální ochrany zranitelných skupin dětí v Moldavsku. Cílem je vyškolení pracovníků působících v oblasti sociální ochrany dětí, což by mělo mít v praxi pozitivní dopad na zmíněnou reformu systému náhradní péče (Charita ČR, 2014).

Shrnutí

Jak již bylo zmíněno v úvodu této části práce, Moldavsko je zemí potýkající se s masovou emigrací svých občanů. Cílem případové studie bylo zjištění jednotlivých efektů v Moldavsku a následně reakcí na ně jednotlivými sektory. V kapitole byly proto znázorněny jednotlivé efekty migrace v Moldavsku, a také reakce sektorů na problematiku migrace a její dopady.

Z výše uvedených efektů jsou v Moldavsku nejzřetelnější dopady ekonomického a sociálního rázu, dále pak demografického. Zásadním ekonomickým efektem je příjem z remitencí, což je pro Moldavsko jako rozvíjející se zemi výhodné. Nežádoucím důsledkem jsou pak výše zmiňované sociální efekty. Jelikož těmito důsledky bývají obvykle zasaženy nejzranitelnější skupiny, tedy děti a senioři, kteří mnohdy čelí sociálním problémům, vyvstává v tomto ohledu výzva pro sociální práci. Jedna z výzkumných otázek této práce se soustředí právě na reakce sociální práce vzhledem k důsledkům v rámci neziskového sektoru. Z tohoto důvodu byly analyzovány moldavské neziskové organizace a podkapitola přibližuje, jak je skrze ně na důsledky reagováno. Představeny byly také mezinárodní organizace, které zasahují do problému migrace v Moldavsku převážně skrze mezinárodní pomoc, v místě působí množství projektů reagujících na dopady migrace. Moldavská vláda v současnosti aplikuje především strategie na regulaci migrace, spolupracuje také s dalšími institucemi. Reálný dopad jednotlivých sektorů však, zřejmě ke komplexnosti problematiky migrace, ukáží zřejmě až další desetiletí.

Závěr

Důsledky vystěhovalectví v zemích původu migrantů jsou tématem, které na sebe nepoutá takovou pozornost, jako dopady migrace ve státech přijímacích. Problematika důsledků vystěhovalectví se však, jak již bylo naznačeno v úvodu této práce, týká stále více zemí a nejeví se jako účelné efekty migrace nadále opomíjet. Příkladem takové země může být právě Moldavsko, které již léta čelí masové emigraci a s tím spojenými důsledky.

Primárním cílem této diplomové práce bylo zjištění efektů vystěhovalectví v zemích původu a toho, jak je na tyto dopady reagováno veřejným a neziskovým sektorem, konkrétně pak ve státu Moldavsko. Z provedené analýzy vyplývá, že dopady migrace mohou být dalekosáhlé, mnohdy jsou vzájemně propojeny a dokonce mohou generovat další dopady. V případě důsledků vystěhovalectví jsou obvykle zmiňovány efekty ekonomické, nelze však opomenout i důsledky jiného typu, jako politického, demografického či sociálního.

Druhou částí cíle bylo zjištění zpětné vazby určitých institucí na důsledky migrace. Bylo shledáno, že mezinárodní instituce i jednotlivé vlády se spíše stále nachází ve fázi hledání ohledně efektivního řízení migrace a reakcí na důsledky vystěhovalectví v zemích původu. Neziskový sektor pak čelí výzvám především v ohledech reakcí na sociální dopady.

Konkrétněji byly dopady vystěhovalectví a zpětné vazby jednotlivých sektorů analyzovány v případové studii o Moldavsku, což bylo také nezbytné pro naplnění cíle této práce. Ze souboru zjištěných dopadů se jevily jako nejvíce znatelné ekonomické a sociální dopady vystěhovalectví. Část moldavské společnosti vzhledem k příjmům ze zahraničí dosáhne na vyšší životní úroveň, to je však vykoupeno sociálními důsledky v podobě opuštěných dětí a seniorů či rozpadajících se rodin.

Moldavská vláda, mezinárodní organizace i lokální neziskový sektor na dopady migrace reagují několika způsoby, a to ať už řízením migrace, jednotlivými projekty vztahujícími se na určité dopady tohoto jevu a v případě neziskového sektoru lze na dopady migrace, převážně tedy ty sociální, reagovat také pomocí sociální práce.

Téma dopadů vystěhovalectví v zemích původu je velmi komplexní a stále skýtá množství výzev pro další výzkum. Každý stát je také ve „svých“ dopadech jedinečný.

Seznam použitých zkratk

ČSÚ	Český statistický úřad
EU	Evropská Unie
HDP	Hrubý domácí produkt
HNP	Hrubý národní produkt
ILO	Mezinárodní organizace práce (International Labour Organization)
IOM	Mezinárodní organizace pro migraci (International Organization for Migration)
MPI	Migration Policy Institute
MMF	Mezinárodní měnový fond (International Monetary Fund)
NAFTA	Severoamerická dohoda o volném obchodu (North American Free Trade Agreement)
ODA	Oficiální rozvojová pomoc (Official Development Assistance)
OECD	Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj (Organization for Economic Co-operation and Development)
OSN	Organizace spojených národů
WB	Světová banka (World Bank)
WTO	Světová obchodní organizace (World Trade Organization)

Seznam tabulek a grafů

Tabulka č. 1: Dílčí výzkumné otázky	14
Graf č. 1: Četnost populace Graf Moldavsko.....	53
Graf č. 2: Srovnání zahraničních příjmů pro rok 2012.....	54

Seznam literatury

Appleyard, R.(Ed.), OECD. (1989) *The Impact of International Migration on Developing Countries*. Paris: OECD

Arrango, J. (2000).Explaining Migration: A Critical View. *International Social Science Journal*, č. 165, s. 283-296.

Asch, B. J. (1994). *Emmigration and Its Effects on the Sending Country*. Santa Monica: Rand Corporation

Babbie, E.R. (2010). *The Practise of Social Research*. Belmont: Wadsworth Cengage Learning

Baršová, A., Barša, P. (2005). *Přistěhovalectví a liberální stát: Imigrační a integrační politiky v USA, západní Evropě a Česku*. Brno: Masarykova univerzita.

Bateman, G., Egan, V. (1999). *Zeměpis světa: Přehled všech států a závislých území*. New York: Columbus

Brown, S.S. (2006). Can Remittances Spur Development? A Critical Survey. *International Studies Review*, č. 1, s. 55-76.

Caritas Moldova (2015): Asistarea psiho-socială a persoanelor singuratice de vârstă III a în or. Râbnița [on-line]. Dostupné 15.5.2015 z <http://caritas.md/asistenta-sociala/psycho-social-assistance-of-lonely-elderly-people-in-ribnita/>

CCF Moldova (2014): Despre Noi [on-line]. Dostupné 15.5.2015 z <http://ccfmoldova.org/ro/cine-suntem/despre-noi>

CCF Moldova (2015): Sfințirea casei comunitare „Casa Viitorului” [on-line]. Dostupné 15.5.2015 z <http://ccfmoldova.org/ro/comunicare/noutati/sfintirea-casei-comunitare-casa-viitorului>

CCF Moldova (2014): Proiecte [on-line]. Dostupné 15.5.2015 z <http://ccfmoldova.org/ro/cine-suntem/despre-noi>

Celik, N. (2007). Building paths and lives through migrant networks: The case of post-socialist women domestic worker in Turkey. *Journal of Mediterranean Studies*, č.2, s. 185-201

CIVIC.MD Portalul societatii (2014): Servicii Sociale [on-line]. Dostupné 20.5.2015 z <http://www.civic.md/ong/79-servicii-sociale.html>

CIVIS (2010): Strengthening the Link Between Migration and Development in Moldova [on-line]. Dostupné 15.4.2015 z <http://siteresources.worldbank.org/INTECA/Resources/WBMoldovaReport.pdf>

Cohen, R. (2006). *Migration and its Enemies: Global Capital Migrant Labour and The Nation State*. Aldershot: Ashgate

Coleman, D., Rowthorn, R. (2011). Who's Afraid of Population Decline? A Critical Examination of Its Consequences. *Population and Development Review*, vol. 37, s. 217-248.

Collier, P. (2013). *Exodus: How Migration is Changing Our World*. Oxford: Oxford University Press

Collinson, M. (2009). *Striving Against Adversity: The Dynamics of Migration, Health and Poverty in Rural South Africa* (disertační práce). Umeå: Umeå University

Disman, M. (2011). *Jak se vyrábí sociologická znalost*. Praha: Karolinum

ČSÚ (2015): HDP Výrobní metoda [on-line]. Dostupné 20.5.2015 z http://apl.czso.cz/pll/rocnka/rocnkavyber.makroek_prod

EU External Action Service (2014). Delegation of the EU to Moldova – List of Projects[on-line]. Dostupné 14.5.2015 z

http://eeas.europa.eu/delegations/moldova/projects/list_of_projects/258879_en.htm

Europa Přehledy právních předpisů EU (2008): Posílení globálního přístupu k migraci [on-line].Dostupné 3.5.2015 z

http://europa.eu/legislation_summaries/justice_freedom_security/free_movement_of_persons_asylum_immigration/jl0008_cs.htm

Faist, T. (2010). Transnationalization and Development: Toward an Alternative Agenda. In Schiller, N.G., Faist, T. (Eds.) *Migration, Development and Transnationalization: A Critical Stance* (s.63-69). New York ; Oxford : Berghahn Books

Goldin, I., Cameron, G., Balarajan, M. (2011). *Exceptional People: How Migration Shaped our World and Will Define our Future*. Princeton, N.J. ; Woodstock : Princeton University Press.

Goldin, I., Reinert, K. (2007). *Globalization for Development: Trade, Finance, Aid, Migration and Policy*. Washington: World Bank; New York: Palgrave Macmillan

Görlich, D., Trebesch, Ch. (2008). Seasonal Migration and Networks: Evidence on Molodva's Labour Exodus. *Review of World Economics*, č. 1, s. 107-133.

GOVMD(2011;2014): Guvernul Republicii Moldova[on-line].Dostupné 3.5.2015 z

<http://gov.md/ro>

Hanushek, E.A., Wößmann, L. (2007). *Education Quality and Economic Growth*. Washington DC: World Bank

Haus, L. (2001). Migration and International Economic Institutions. In Zolberg, A.R., Beda, P.M. (Eds.) *Global Migrants, Global Refugees: Problems and Solutions* (s. 271-297). New York ; Oxford : Berghahn Books

Hendl, J. (2005). *Kvalitativní výzkum: Základní metody a aplikace*. Praha: Portál

Hristev, E., Mincu, G., Sandu, M., Walewski, M. (2009). The Effects of Migration and Remittances in Rural Moldova. *CASE Network Studies and Analyses*, č. 389, s. 5-52.

HOME CARE (nedatováno): Asociația Obștească „HOME CARE” [on-line]. Dostupné 14.4.2015 z <http://www.homecare.md/>

HOME CARE (2013): Home Care Development Project in Moldova [on-line]. Dostupné 14.4.2015 z <http://homecare.md/node/266>

HOME CARE (nedatováno): Medical and Social Services [on-line]. Dostupné 14.4.2015 z <http://homecare.md/node/254>

Charita ČR (2014): Je nutné posílit ochranu dětí v Moldavsku [on-line]. Dostupné 15.5.2014 z <http://svet.charita.cz/kde-pusobime/evropa-a-postsovetske-republiky/moldavsko/je-nutne-posilit-socialni-ochranu-deti-v-moldavsku/>

CHEIANU-ANDREI, D., GRAMMA R., MILICENO, S., PRITCAN, V., RUSNAC, V. VACULOVSKI, D. (2011). *Specific Needs of Children and Elderly Left Behind as a Consequence of Migration*. Chisinau: IOM, Czech Development Agency, UN Population Fund.

IDEA (2011). Country View - Voter turnout data for Moldova [on-line]. Dostupné 14.3.2015 z <http://www.idea.int/vt/countryview.cfm?CountryCode=MD>

ILO (1996-2015): About ILO [on-line]. Dostupné 20.5.2015 z <http://www.ilo.org/global/about-the-ilo/lang--en/index.htm>

Index mundi (2012): Moldova [on-line]. Dostupné 20.5.2015 z <http://www.indexmundi.com/moldova/>

Institute for Public Policy (2008): Migration Trends and Policies in the Black Sea Region: Cases of Moldova, Romania and Ukraine [on-line]. Dostupné 18.5.2015 z <http://viitorul.org/download.php?file=cHVibGJlL3B1YmxpY2F0aW9ucy8xNjc1L2VuL01pZ3JhdGlvbI9lbmcucGRm>.

IOM (2015): Migration Management[on-line]. Dostupné 20.5.2015
z<http://www.iom.int/migration-management>

IOM () Essentials of Migration Management [on-line]. Dostupné 20.5.2015
http://www.rcmvs.org/documentos/IOM_EMM/v1/volume1.html

IOM (nedatováno): About IOM[on-line]. Dostupné 20.5.2015 z<http://www.iom.or.id/about-iom>

IOM (2011). Key Migration Terms [on-line]. Dostupné 14.5.2015 z <https://www.iom.int/key-migration-terms>

IOM (nedatováno): Projekt zvýšení kvality procesu reintegrace moldavských migrantů – vytvoření krizového centra [on-line]. Dostupné 20.5.2015 z <http://www.iom.cz/vod/projekt-zvyseni-kvality-procesu-reintegrace-moldavskych-migrantu-vytvoreni-krizoveho-centra>

Jandourek, J. (2001). *Sociologický slovník*. Praha: Portál.

KNOMAD (2013). Global Knowledge Partnership of Migration and Development – About us [on-line]. Dostupné dne 10.5.2015 z <http://www.knomad.org/about-us>

Kupiszewska, D., Nowok, B. (2005). *Comparability of Statistics on International Migration Flows in The European Union*. Warsaw: Central European Forum for Migration Research

Lamb, M.E., Bougher, L.D. (2009). How Does Migration Affect Mother's and Father's Roles Within their Families? Reflections on some Recent Research. *Sex Roles – A Journal of Research*, č.7-8, s.611-614.

Layard, P. R. G., Dornbusch, R., Krugman, P. R., Blanchard, O. (1992). *East – West Migration: The Alternatives*. Cambridge: MIT Press

Linhart, J., Petrusek, M., Vodáková, A., Maříková, H. (1996). *Velký sociologický slovník*. Praha: Karolinum

Lutz, H. (2007). The 'Intimate Others' – Migrant Domestic Workers in Europe. In Berggren, E., Likić-Brborić B., Toksöz G., Trimikliniotis N. (Eds.) *Irregular Migration, Informal Labour and Community: A Challenge for Europe*. Maastricht: Shaker Publishing

Makaryan, S., IOM. (2012): Estimation of International Migration in Post-Soviet Republics [on-line]. Dostupné dne 2.2.2015 z <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1468-2435.2012.00740.x/abstract>

Mansoor, A., Quillin, B.(Eds.) World Bank. (2006).*Migration and Remittances: Eastern Europe and The Former Soviet Union*. Washington DC: World Bank

Martin, R., Radu, D. (2012). Return Migration: The Experience of Eastern Europe. *International Migration*, č. 6, s. 109-128.

Martin, P.L., Taylor E. J. (2001). Managing Migration: The Role of Economic Policies. In Zolberg, A.R., Beda, P.M. (Eds.) *Global Migrants, Global Refugees: Problems and Solutions* (s. 95-121). New York ; Oxford : Berghahn Books

Martin, P.L. (1995). Investment, Trade and Migration. *International Migration Review*, č.3, s.820-825.

Martin, P., Widgren, J. (2002). International Migration: Facing The Challenge. *Population Bulletin*, č.1, s.1-40.

Massey, D.S., Arango, J., Hugo, G., Kouaouci, A., Pellegrino, A. (2005) *Worlds in Motion: Understanding International Migration at The End of Millenium*. Oxford: Clarendon Press

Matoušek, O. (2008). Slovník sociální práce. Praha: Portál

Massey, D.S., Taylor, E.J. (2004). *International Migration: Prospects and Policies in a Global Market*. New York: Oxford University

Mckinley, B., Klekowski von Koppenfels, A., Laczko, F. (2001). Challenges for the 21st Century. *Forum for Applied Research and Public Policy*, č. 2, s.68-74.

McNicoll, G. (1999). Population Weights in the International Order. *Population and Development Review*, vol. 25, s. 411-422.

Migration Policy Centre (2013):MPC Migration Profile:MOLDOVA [on-line]. Dostupné dne 2.5.2015 z http://www.migrationpolicycentre.eu/docs/migration_profiles/Moldova.pdf

Moldova Mosaic (2013): Helping Families to Grow Up and Stay Together [on-line]. Dostupné 15.5.2015 z <http://moldovamosaic.org/mmorg/>

MPI (2003): Soaring Remittances, Raise New Issues [on-line]. Dostupné 20.5.2015 z <http://www.migrationpolicy.org/article/soaring-remittances-raise-new-issues>

MPI (2003): Remittance Data[on-line]. Dostupné 20.5.2015 z <http://www.migrationpolicy.org/article/remittance-data>

Murrugarra, E., Larrison, J., Sasin, M. (Eds.) World Bank. (2011). *Migration and Poverty: Towards Better Opportunities for the Poor*. Washington DC: World Bank

Nesteruk, O., Marks, L. (2009). Grandparents Across the Ocean: Eastern European Immigrants' Struggle to Maintain Intergenerational Relationship.s. *Journal of Comparative Family Studies*, č.1, s. 77-95.

Nijkamp, P., Poot, J. (2012). *Migration Impact Assessment: A State of the Art*. Amsterdam: Vrije Universiteit

NOVOSÁK, J.; STOJANOV, R. (2007): Remittances and Development of Recipient Countries. In: *Mezinárodní konference „Rozvojová pomoc 2007“*. Bratislava: Ekonomická univerzita v Bratislave, str. 132-144.

NOVOSÁK, J., STOJANOV, R. (2007): Selected Links Between Migration and Development. In: *Udržitelný rozvoj - nové trendy a výzvy*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2007, s. 218-228.

OECD (2015): About 2015 [on-line]. Dostupné 20.5.2015 z <http://www.oecd.org/about/>

OECD, ODA (2013): Data Lab Official Development Assistance 2013 [on-line]. Dostupné 20.5.2015 z <http://www.oecd.org/statistics/datalab/oda2012.htm>

OECD – International Migration Outlook (2013): Recent Developments in International Migration Movements and Policies [on-line]. Dostupné dne 15.5.2015 z http://dx.doi.org/10.1787/migr_outlook-2013-en

OECD (2012). Moldova [on-line]. Dostupné 16.5.2015 z <http://www.oecd.org/dac/effectiveness/Moldova%203.pdf>

OECD (2008): Return Migration: A new Perspective [on-line]. Dostupné 20.5.2015 z <http://www.oecd.org/migration/mig/43999382.pdf>

OECD (2006): International Migration Outlook 2006 [on-line]. Dostupné 20.5.2015 z <http://www.oecd.org/els/mig/internationalmigrationoutlook2006.htm>

Oroczo, M., Rouse, R. ; MPI (2007): Migrant Hometown Associations and Opportunities for Development: A Global Perspective [on-line]. Dostupné 24.6.2015 z <http://www.migrationpolicy.org/article/migrant-hometown-associations-and-opportunities-development-global-perspective>

Oxford Dictionary (nedatováno): Brain Drain [on-line]. Dostupné 20.5.2015 z <http://www.oxforddictionaries.com/definition/english/brain-drain>

Parreñas, R.S. (2005). *Children of Global Migration: Transnational Families and Gendered Woes*. Stanford: Stanford University Press

Porcescu S., Nestorowicz J., Markowski S. (2014). Moldovan Migration Policy Dilemma: Brain Drain or Jobless Growth? CARIM-East Research Report. *CMR Working Papers*, č. 68, s. 1-33.

Saxenian, A. L. (2005). From Brain Drain to Brain Circulation: Transnational Communities and Regional Upgrading in India and China. *Studies in Comparative International Development*, č. 2, s. 35-61.

Schmitter Heisler, B. (1985). Sending Countries and the Politics of Emigration and Destination. *International Migration Review*, č. 3, s. 469-484.

Simons, H. (2009). *Case Study Research in Practise*. Londýn: Sage.

Skeldon, R. (1997). *Migration & Development. A global perspective*. Essex: Addison Wesley Longman Limited

Steiner, N. (2009). *International Migration and Citizenship Today*. London; New York: Routledge

Stojanov, R., Novosák, J., Opiniano, J.M., Gemenne, F., Siwek, T. (2008). *Development, Environment and Migration: Analysis of Linkages and Consequences*. Olomouc: Palacký

Tanner, A. (2005). *Emigration, Brain Drain and Development: The Case of Sub-Saharan Africa*. Helsinki: East-West Books.

Turton, D. González, J. (2003). *Immigration in Europe: Issues, Policies and Case Studies*. Bilbao: University of Deusto University.

UN (2013): International Migration Report 2013[on-line]. Dostupné 20.5.2015 z http://esa.un.org/unmigration/documents%5Cworldmigration%5C2013%5CFull_Document_final.pdf

United Nations University (2012): What Does „Good Governance“ Mean? [on-line]. Dostupné 20.5.2015 z <http://unu.edu/publications/articles/what-does-good-governance-mean.html>

Vicente, T.L. (2003). Women migrants: invisible or creative actors? In Turton, D., González, J. (Eds.), *Immigration in Europe: Issues, Policies and Case Studies* (s. 113-125). Bilbao: University of Deusto.

WB (2015): About [on-line]. Dostupné 20.5.2015 z <http://www.worldbank.org/en/about>

WB (2015): Poverty[on-line]. Dostupné 20.5.2015 z <http://www.worldbank.org/en/topic/poverty>

WB (2014): Data Moldova [on-line]. Dostupné 20.10.2014 z <http://data.worldbank.org/country/moldova>

WB (2013): Migration, Remittances, Diaspora and Development. [on-line]. Dostupné 14.4.2014z <http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/TOPICS/0,,contentMDK:21924020~pagePK:5105988~piPK:360975~theSitePK:214971,00.html>

WB (2015). Moldova All Projects [on-line]. Dostupné 15.5.2015 z <https://www.worldbank.org/en/country/moldova/projects>

WTO(2015).What is the WTO? Who we are. What we Do. What we Stand for. [on-line]. Dostupné dne 15.5.2015 z https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/whatis_e.htm

Yang, D. (2011). Migrant Remittances. *Journal of Economic Perspectives*, č. 3, s. 129-152.